

SISEMINISTEERIUM

Programm „Kogukondlik Eesti“ 2027-2030

SISUKORD

PROGRAMMI ÜLDINFO	3
SISSEJUHATUS	4
PROGRAMMI EESMÄRK, MÕÕDIKUD JA RAHASTAMISKAVA	6
PROGRAMMI 2025 EDUSAMMUD	7
PROGRAMMI 2027-2030 PRIORITEETSED VÄLJAKUTSED	8
OLUKORRA ANALÜÜS	9
PROGRAMMI TEGEVUSED	21
PROGRAMMI TEGEVUS 1: KODANIKUÜHISKOND	22

Eesmärk	22
Mõõdikud	22
Programmi tegevuse täitmine	22
Teenused	29
Olulisemad arendus- ja tegevuseesmärgid	29

PROGRAMMI TEGEVUS 2: USUVABADUS	31
--	-----------

Eesmärk	31
Mõõdikud	31
Programmi tegevuse täitmine	31
Teenused	32
Olulisemad arendus- ja tegevuseesmärgid	32

PROGRAMMI JUHTIMISKORRALDUS	33
LISA 1. 2025. A PROGRAMMI JA PROGRAMMI TEGEVUSTE EELARVE TÄITMINE	35

Programmi üldinfo

TULEMUSVALDKOND	Sidus ühiskond
VALDKONNA ARENGUKAVA	Sidusa Eesti arengukava 2021–2030
TULEMUSVALDKONNA JA ARENGUKAVA EESMÄRK	Eesti on sidus ja kaasav ühiskond.
PROGRAMM	Kogukondlik Eesti
PROGRAMMI EESMÄRK	Eesti on inimesekeskne, sidus ja turvaline riik, kus kogukonnad ja kodanikuühiskond on tugevad, inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning parandavad aktiivse osaluse kaudu elukeskkonda, ühiskondlikku sidusust ja valmisolekut kriisidega toime tulla.
ELLUVIIMISE PERIOOD	2027–2030
PEAVASTUTAJA	Siseministeerium (SIM)
SEOS STRATEEGIA „EESTI 2035“ STRATEEGILISTE SIHTIDEGA	Riigivalitsemine: Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik Elukeskkond: Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond

Sissejuhatus

Alused ja põhimõtted

Siseministeerium jätkab 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist. Selleks koostati programm, mida uuendatakse igal aastal ja mis on jätkuks varem [kehtinud „Kodanikuühiskonna arengukavale 2015–2020“](#) ja varasematele arengukavadele. Sidusa ühiskonna tulemusvaldkonda panustavas programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvevaadet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ja mis seotakse pakutavate teenustega. Programm aitab ellu viia „Sidusa Eesti arengukava“¹. Programm jaguneb kaheks tegevuseks, kodanikuühiskond ja usuvabadus, mis keskenduvad kodanikuühiskonna mõju suurendamisele ja arengu toetamisele, et aastaks 2030:

1. osalevad eri vanuses Eesti elanikud ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses,
2. on kogukonnad võimekad ja hoolivad,
3. on vabaihendused ja sotsiaalsed ettevõtted oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud,
4. on levinud kodanikuühiskonna alane sotsiaalne innovatsioon,
5. on poliitika kujundamine läbipaistev ja kaasav,
6. on kodanikuühiskond digipädevam (sh tehisintellekti kasutamisel);
7. on kogukondade võimekus kriisides tegutseda suurenenud
8. on usuvabadus kehtiva õiguskorra raames tagatud.

Seosed ja eesmärgid

Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ strateegilistest sihtidest:

1. Inimene: Eestis elavad arukad, terved ja tervist hoidvad inimesed;
2. Ühiskond: Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud.

¹ Lisainfot leiab aadressilt <https://www.siseministeerium.ee/et/rahvastiku-ja-sidusa-uhiskonna-arengukava-2021-2030>.

Programmi eesmärkide saavutamiseks kasutatakse muuhulgas ka välisrahastust järgnevatest allikatest:

1. Šveitsi-Eesti koostööprogramm perioodil 2022-2029
2. EMP ja Norra finantsmehhanismid perioodil 2026-2031
3. ESF ja ESF+ rahastusperioodil 2021-2027
4. Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) programm perioodil 2021-2027.

Muudatused

Programmistruktuuri ülesehituses muudatusi ei ole. Tulenevalt Rahandusministeeriumi programmi ja programmi tegevuste nimetuste tervikliku ühtlustamise suunistest on muudetud programmi tegevuste nimetusi.

Hindamised ja tõhustamiskavad

2026. aastal viiakse läbi „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ vahehindamine.

Programmi eesmärk, mõõdikud ja rahastamiskava

Eesmärk

Eesti on inimesekeskne, sidus ja turvaline riik, kus kogukonnad ja kodanikuühiskond on tugevad, inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning parandavad aktiivse osaluse kaudu elukeskkonda, ühiskondlikku sidusust ja valmisolekut kriisidega toime tulla.

Mõõdikud

Programmi eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2023	2024	2025	2025	2027	2028	2029	2030	
Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil on võimalus mõjutada ühiskonda (täiesti nõus ja pigem nõus)	Suurem parem	41%	-	-	48 %	48 %	48 %	48 %	48 %	Eesti ühiskonna lõimumis monitooring

Arengukava elluviimisel on sihiks, et väheneks nende inimeste osakaal, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust ühiskonda mõjutada. Mõõdik „Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil on võimalus mõjutada ühiskonda“ aitab hinnata nii riigi inimesekesksust, inimeste väärtustatust ja ka nende kaasatust ühiskondlikku tegevusse ning näitab kas ja mil määral on elanike kaasatuse ja mõjuvõimaluste tunnetus programmi elluviimise kestel paranenud.

Rahastamiskava

Programmi rahastamiskava (eurodes)	Eelarve		Eelarve prognoos	
	2027	2028	2029	2030
Programmi kulud	5 577 274	4 952 894	4 331 361	3 496 671
programmi tegevus 1: Kodanikuühiskond	4 889 281	4 264 901	3 643 368	2 927 801
programmi tegevus 2: Usuvabadus	687 993	687 993	687 993	568 870

Programmi elluviimist on sealhulgas planeeritud rahastada järgmistest välistoetuste allikatest.

Välistoetuste eelarve jaotus (eurodes)	Eelarve		Eelarve prognoos	
	2027	2028	2029	2030
Euroopa Sotsiaalfond	500 753	383 258	0	0
MUUD TOETUSED	1 587 050	1 072 965	834 690	0
KOKKU	2 087 803	1 456 223	834 690	0

Programmi 2025 edusammud

Prioriteetsed väljakutsed	Edusammud
Kodanikuühiskonna strateegilise partnerluse vajaduste ja suundade kokkuleppimine ning uute strateegiliste partnerite leidmine	Uue perioodi strateegilised suunad on kokku lepitud ning koostööpartnerite ringi on laiendatud. Lisaks Külaliikumisele Kodukant ning Eesti Rahvaülikoolide Liit koos MTÜ Maakondlike Arenduskeskustega, kelle strateegilise partnerluse lepingud sõlmitud kuni 2026. aasta lõpuni, on uuteks partneriteks lisandunud Arvamusfestival, kelle fookuses on arutelukultuuri ja demokraatliku osalusruumi edendamine, ning Vabaiühenduste Liit, kes panustab aktiivsete ja tegusate kodanike, vabaiühenduste ning sotsiaalsete ettevõtete elujõulisuse ja läbipaistva ja kaasava poliitikakujundamise. Nimetatud partnerlustele on seatud eesmärk toetada programmi tegevusi perioodil 2025–2027.
Kodanikuühiskonnaga koostöö tegemise juhendmaterjali või kodanikuühiskonna kaasamise standardi koostamine	Tegevus on hetkel pooleli ning seatud eesmärki ei ole veel saavutatud. Vastutus teema edasise arendamise eest on üle antud Vabaiühenduste Liidule, kuna SIM-i struktuuris on vastava valdkonna töökohti vähendatud ühe ametikoha võrra. 2025. aasta jooksul töötas Vabaiühenduste Liit välja tegevuskava vabaiühenduste rahastuse põhimõtete ja suuniste uuendamiseks, kuid seoses Rahandusministeeriumi põhimõtete ja rahastamiskorra muudatustega on valdkondlik raamistik ajutiselt ümberhindamisel. Selle tulemusena võtab materjali ajakohastamine ja põhimõtete kooskõlastamine planeeritud kauem aega.
Kodanikuühiskonna innovatsioonifondi korrigeerimine ja jätkamine kogukondliku valitsemisviisi juurutamiseks	Kodanikuühiskonna innovatsioonifondi taotlusvoor 2025. aastal ei korraldatud, vaid see kujundati aasta jooksul ümber taotlejate ja partnerite tagasiside põhjal, Kogukonnafondiks. Sealhulgas täpsustati fondi tingimusi ja tegevuspõhimõtteid, mis võtab arvesse geograafiliselt eristatud kogukondade vajaduste kaardistamist, kriisiplaanide koostamist ja elluviimist koostöös kohalike omavalitsustega.
Heategevuse aktiveerimise ettepanekute jõustamine	Hetkel ei ole seatud eesmärki suudetud veel saavutada. Kuigi SIM koos strateegiliste partneritega on panustanud ettepanekute väljatöötamisse (sh üksikisikute 1200-eurose piirmäära tõstmise või eraldi annetuste piirmäära loomise ning ettevõtete maksusoodustuste suurendamise ideed), ei ole kavandatud lahendused leidnud piisavat poliitilist toetust ning protsess on jäänud seisma. Vabaiühenduste Liit jätkab huvikaitse tööd, et tõsta nii eraisikute kui ettevõtete annetamist soodustavaid piirmäärasid ja luua eraldi annetustele suunatud maksusoodustusi, mis võimaldaksid tulevikus paremini rakendada erasektori ja kodanikuühiskonna potentsiaali, sh siseturvalisuse ja elanikkonnakaitse valdkonna toetamiseks.
Kodanikuühiskonna sotsiaalse innovatsiooni edendamine ja kompetentsikeskuse arendamine KÜSK-is	2025. aastal on tehtud olulisi samme kodanikuühiskonna sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali (KÜSK) juures arendatava võrgustikupõhise kompetentsikeskuse suunal. Koos SIM-i ja teiste ministeeriumitega on jätkatud rahvusvaheliste ESF+ projektide ja uue konsortiumi ülesehitamist, mille raames koordineerib KÜSK Eesti-poolset võrgustikku. Koostati sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskuse strateegia aastateks 2025–2028. Aasta jooksul peeti korduvalt ühiskohtumisi huvigruppide, ministeeriumide ja võrgustikupartneritega. Lisaks keskenduti Šveitsi-Eesti koostööprogrammis 2025. aastal programmi „Kodanikuühiskonna tugevdamine sotsiaalse innovatsiooni kaudu“ ettevalmistusele ning esimeste kompetentsi arendavate tegevuste käivitamisele, sh tegevuskavade koostamisele, koolitus- ja teabematerjalide plaanimisele ning riigihangete läbiviimisele. Olulise sammuna toimus Lõuna-Eestis õppevisiit 22 osalejale avalikust ja erasektorst, mille tulemusel said osalejad uusi teadmisi sotsiaalse innovatsiooni meetodite rakendamiseks ning loodi uusi koostöösuhteid. Lisaks valmistati ette 2026–2027 tegevused (häkatonid, inkubatsioonid, koolitused, töötoad ja õppevisiidid), käivitati sotsiaalse innovatsiooni podcast „Mõjulood“ ning korraldati mitmeid töötubasid koostöös programmi partneri Berni Rakendusteaduste Ülikooliga.
Riigi demokraatia ja säilenõtkuse tagamiseks vabatahtlike võrgustiku rajamine ja arendamine	2025. aastal on vabatahtlike võrgustiku arendamisel tehtud edusamme eelkõige seniste kriisikogemuste süstematiseerimisel ja koostöö laiendamisel kodanikuühiskonna partneritega. Covid-kriisist ja Ukraina sõjapõgenike abistamisest tuntud vabatahtlike võrgustik (sh Punane Rist, Eesti Pagulasabi, Päästeliit, naabrivalve jt) on kaardistatud ning koos Vabaiühenduste Liiduga on alustatud partnerluse otsimist ja arendusvajaduste sõnastamist, et luua selgem ja koordineeritum raamistik vabatahtlike rollile nii kriisilukordades kui laiemalt demokraatia ja kogukondliku säilenõtkuse toetamisel.

Programmi 2027-2030 prioriteetsed väljakutsed

Prioriteetne väljakutse	Kodanikuühiskonna kriisikindlus ja kerkus
Miks oluline, milles seisneb väljakutse?	Kodanikuühiskonna kriisikindlus ja kerkus on oluline, sest kriisiolukordades ei piisa üksnes riigi ja ametkondade võimekusest – otsustavaks saab, kas kogukonnad oskavad ja julgevad ise tegutseda, omavahel koostööd teha ning haavatavaid inimesi märgata. Eesti kogukonnad pole veel piisavalt süsteemselt valmistunud eri tüüpi kriisideks (sh puudub kaardistus ja teadlikkus võimalikest ressursidest). Kriisivalmidus on piirkonniti ebaühtlane ning kogukondade, kohalike omavalitsuste ja vabatahtlike rollijaotus ei ole alati selge, kuigi ootused kogukondade panusele elanikkonnakaitses ja turvalisuses kasvavad.
Prioriteetne väljakutse	Kodanikuruum ja ühenduste elujõulisus
Miks oluline, milles seisneb väljakutse?	Kodanikuruum ja vabaihenduste elujõulisus on olulised, sest avatud, mitmekesine ja sõltumatu kodanikuühiskond toimib demokraatia tugisambana, hoiab avalikku arutelu elus, kaitseb põhiõigusi ning aitab ennetada ühiskonna polariseerumist ja äärmuslike arenguid. Kuigi Eesti kodanikuruumi hinnatakse rahvusvaheliselt avatuks, osutavad rahvusvahelised ülevaated ja kodanikuühiskonna raportid järjest suurenevale survele vabaihendustele – rahastuse ebastabiilsus, õigusruumi kitsaskohad, bürokraatia kasv, digiohud ja polariseerunud avalik debatt võivad vähendada väiksemate ja haavatavamate ühenduste häält ning ohustada kodanikuruumi tegelikku mitmekesisust.
Prioriteetne väljakutse	Ühiskondlik polariseeritus ja arutelukultuur ning (täiskasvanute) kodanikuharidus
Miks oluline, milles seisneb väljakutse?	Ühiskondlik polariseeritus ja nõrk arutelukultuur õhustavad demokraatiat, sest vähendavad inimeste valmisolekut oma vaateid väljendada, raskendavad kokkulepete leidmist ning soodustavad väärinfo levikut. Eesti avalikus ruumis üha enam leviv emotsionaalne ja sildistav „arvamuskius“ toob kaasa vaikimise ja ükskõiksuse, mitte sisuka dialoogi, ning paljudel inimestel puuduvad oskused ja turvalised vormid, kuidas keerulistel teemadel austavalt ja faktipõhiselt arutada. Täiskasvanute kodanikuharidus ja arutelupädevuste arendamine on seni killustatud ning olemasolevad algatused (nt Arvamusfestival, Koostöö Kogu arutelukoolitused) ei kata piisavalt laia elanikkonda ning on valdavalt projektipõhised ilma püsiva rahastusega. Eesti ühiskonna kestlik areng ning demokraatlike väärtuste püsimine eeldavad, et ka noored tunnetaksid oma rolli ja vastutust ühiskonna kujundamisel ning uskusid oma võimesse positiivseid muutusi esile kutsuda. Seetõttu tuleb senisest rohkem pöörata tähelepanu ka noorte kaasamisele kodanikuühiskonda ning nende laiemale ühiskondlikule osalusele.
Prioriteetne väljakutse	Heategevuseks annetamise kasv
Miks oluline, milles seisneb väljakutse?	Heategevuseks annetamise kasv on oluline, sest see võimaldab suunata ressursse paindlikult ja kiiresti valdkondadesse, kus avaliku sektori vahenditest ei piisa või kus on vaja katsetada uusi lahendusi, toetades nii kogukondade toimetulekut, innovatsiooni kui ka ühiskonna üldist sidusust. Peamine väljakutse seisneb selles, et ühest küljest vajab Eesti riik ja siseturvalisuse ökosüsteem üha enam vabatahtlike ja annetusi, teisest küljest on heategevuseks annetamise kultuur ja süsteem jõudnud „platoole“: maksusoodustuste piirmäärad ei soodusta eraisikute ja ettevõtete suuremat panust, annetajate usaldust on mõjutanud üksikud väärkasutuse juhtumid ning vabatahtliku tegevuse muster on muutumas lühiajalisteks „ampsudeks“, samal ajal kui ootused vabatahtlike panusele kriisivalmiduses, siseturvalisuses ja sotsiaaltoetuses kasvavad.
Prioriteetne väljakutse	Usuvabaduse tagamine
Miks oluline, milles seisneb väljakutse?	Usuvabaduse tagamine on oluline, sest see on põhiseaduslik põhiõigus ja demokraatliku ühiskonna üks alustalasid, samal ajal kui riigil on kohustus ennetada tegevusi, mis kahjustavad julgeolekut või põhiseaduslikku korda. Peamine väljakutse on kujundada ja rakendada kirikute ja koguduste tegevust reguleerivad reeglid nii, et kõik usulised ühendused saavad oma usuelu vabalt korraldada, kuid religioosse tegevuse raamistikku ei kasutataks vihkamise, vägivalda või vaenuliku välismõju levitamiseks.

Olukorra analüüs

Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Demokraatliku, sidusa ja turvalise ühiskonna toimimiseks on oluline, et inimestel oleksid teadmised, oskused ja võimalused ühiskonnaelus osaleda² ning et seda toetaks tugev kodanikuühiskond, mida iseloomustab inimeste omaalgatuslik koostöö ja seda võimaldavad ühendused ja võrgustikud. Kodanikuharidus, praktilised osalusvõimalused ja kogukondlik aktiivsus soodustavad osalemist avalikes küsimustes, elukeskkonna parandamist ning ühiskondliku sidususe tugevnemist. Samal ajal on need olulised ka kriisivalmiduse seisukohalt, kuna usaldus, riskiteadlikkus, kogukondade võimekus ja valmisolek vabatahtlikult panustada suurendavad ühiskonna kerksust ning elanike suutlikkust hädaolukordades toime tulla, mis on SIM-i vaates elanikkonnakaitse oluline osa.³

Nende hoiakute ja oskuste kujunemisel on keskne roll noortel, kelle puhul kujunevad varakult nii osalusvalmidus kui ka arusaam demokraatlikest väärtustest. Noortel on väljaspool kooli võimalik kodanikuharidust omandada osaledes noorteorganisatsioonide, -ühingute ja -volikogude töös. Samal ajal on paljud koolivälised programmid killustunud, kodanikuosaluse teemasid on ühiskonnaõpetuse õppekavas vähe kaetud ja kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaeluga. Oma roll kodanikuhariduse pakkumisel on nt aasta küla valimisel, sädinimeste ja kogukondade tunnustamisel, aga ka aasta kodaniku valimisel ning kodanikupäeva aumärkide jagamisel. Olulise uue algatusena tähistatakse Eestis alates 2026. aastast ka kodanikunädalat. Kõik need algatused toovad esile kogukondade rolli väärtuskasvatuses ja hoiakute kujundamisel.

Noorte kodanikupädevuste kujundamine toimub paralleelselt nii mitteformaalses kui formaalses õppes, mistõttu on ka haridussüsteemil määrav roll demokraatliku kodaniku kujundamisel õppetöö kaudu, kus arendatakse õpilaste osalust toetavate teadmiste, sotsiaalsete oskuste ja pädevuste omandamist, mis omakorda toetavad demokraatlikke väärtuseid kandva hea kodaniku arenemist⁴. Need samad teadmised ja hoiakud on, et inimesed oskaksid kriisiolukorras infot hinnata, üksteist aidata ja kohalikes kriisilahendustes kaasa lüüa.

Kuigi Eesti noorte ühiskonnaalaste teadmiste tase on kõrge, siis noorte kodanikuosaluse näitajad jäävad ICCS riikide keskmisest allapoole ning Eesti õpilaste tajutud enesetõhusus kodanikuna ehk kodanikuvõimekus on ICCS uuringus osalenud riikide võrdluses keskmisest madalam.⁵ Samal ajal on kasvamas ühiskondlik polariseerumine ja äärmuslike vaadete levik. See trend osutab vajadusele uuesti läbi mõelda, mida tähendab noorte aktiivne osalus ning millisel viisil saab seda toetada muutunud ühiskondlikes tingimustes. Noored peavad tajuma, et nende panus on ühiskonnas oodatud ja mõjus, ning et osalemine ei piirdu üksnes poliitiliste valimistega, vaid hõlmab ka kogukondlikku tegutsemist, vabatahtlikku tegevust, ühiskondlikku dialoogi ning koostööd avaliku sektori ja kodanikuühendustega. Seetõttu on SIM-i ja haridusvaldkonna ühine huvi laiendada kodanikuharidust ja osalusvõimalusi ka täiskasvanutele, et kogu elanikkond oleks paremini valmis nii igapäevaseks osalusdemokraatiaks kui ka kriiside ajal üksteise toetamiseks.

Vajadus on tugevamalt lõimida koolivälised ja kooli tegevused ning tähelepanu tuleb pöörata demokraatlike ja teiste kodanikupädevuste terviklikule arendamisele ühiskonnaõpetuse, õppekava üldpädevuste, läbivate teemade ning praktikavõimaluste koostoimes. Kodanikuühiskonna poolt on üks võimalus selleks rakendada Kogukonnapraktika programmi ühiskonnaõpetuse tundide raames üle-eestiliselt ning selle poole ka aktiivselt püüeldakse. Lisaks pandi 2026. aastal alus SIM-i noorte kodanikuühiskonna kontseptsioonile, mille eesmärk on tugevdada noorte kodanikuaktiivsust ja kodanikupädevust, toetades nende osalemist ja motivatsiooni panustada vabaühenduste, kogukondade ning laiemalt ühiskonnaellu. Oluline on laiendada ja süvendada noorte osalust Eesti kodanikuühiskonnas, tugevdades kogukondlikku turvalisust, demokraatlikku osalust ja vastupanuvõimet kriisidele.

² Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“, „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“, „Sidus ühiskond 2024. aasta tulemusaruanne“

³ [NOORTE HÄÄL DEMOKRAATIA KRIISIS: KODANIKUHARIDUSE VÄLJAKUTSED](#)

⁴ Math, N. (2019). PhD Revisited: Students' Perceptions of Democracy, Politics, and Citizenship Preparation and Implications for Social Studies Education. Nordic Journal of Comparative and International Education, 3(1), lk 69–81.

⁵ ICCS 2022 Eesti Raport, <https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2023-11/ICCS%202022%20Eesti%20raport%2028.11.pdf?fbclid=IwAR2LxugTUrvSEz-hUEk0GrPAoQ7LDJ1TYy97SIRDKjkENPUqTaUsxZh9sk>

Vabatahtlikus tegevuses osalemise ulatust hinnatakse alates 2021. aastast regulaarsete uuringute (nt Eesti tööjõu-uuring ja Euroopa sotsiaaluuring) põhjal. 2026. aastal viisid Tartu Ülikooli teadlased SIM-i ja Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi põhjaliku uuringu „Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs“ (VABU), Uuringu kohaselt osaleb vabatahtlikus tegevuses ligikaudu viiendik kuni veerand Eesti elanikest ning see tase on viimastel aastatel püsinud suhteliselt stabiilsena. Vabatahtlik tegevus on Eestis levinud ja toimiv, kuid panus koondub suuresti aktiivsemate inimeste tuumikusse, mistõttu ei saa vabatahtlikkust käsitleda iseenesestmõistetava ja ammendamatu ressursina.

Eesti elanike kodanikuaktiivsuse arendamisel on jätkuvalt oluline kasutada paremini eri vanuserühmade, eelkõige noorte ja vanemaealiste, ühiskonda panustamise potentsiaali. Eesti tööjõu-uuringu 2024. aasta andmetel osales vabatahtlikus tegevuses vähemalt korra 267 241 inimest ehk ligikaudu veerand 15-aastastest ja vanematest elanikest. Osalus on vanuserühmade lõikes ebaühtlane: 15–24-aastastest osales vabatahtlikus tegevuses 27%, 25–39-aastastest 28% ja 40–54-aastastest 27%, kuid 55–69-aastastest 21% ning 70-aastastest ja vanematest 13%.⁶ Seetõttu ei seisne peamine probleem noorte üldises passiivsuses, vaid pigem vanuse kasvades süvenevas osaluslõhes ning vajaduses kujundada paindlikumaid ja eri eluetappidega paremini sobituvaid panustamisvõimalusi. Rahvusvahelises võrdluses sarnaneb Eesti vabatahtlikus tegevuses osalemise profiil pigem Kesk- ja Ida-Euroopa mustriga, kus osalus on mõõdukas ning vanuse, hariduse, päritolu ja elukoha lõikes ebaühtlasem kui Põhja- ja Lääne-Euroopas, kus vabatahtlikkus on kujunenud laiapõhjalisemaks sotsiaalseks normiks.⁷

Vanemaealiste nõukogud ja huvikaitsevõrgustikud on hea näide vanemaealiste aktiivsest panusest kodanikuühiskonda ja kohaliku elu kujundamisse. MTÜ Kuldne Liiga ja SA Praxis on Sotsiaalministeeriumi toel toetanud vanemaealiste nõukogude loomist omavalitsustes, et need tegutseksid partnerina kohalikele volikogudele ja valitsustele ning esindaksid vanemaealiste huve. Nõukogud töötavad eri vormides: volikogu või vallavalitsuse juures või iseseisvalt ning ühendavad kogukondlikke tegevusi, huvikaitset ja kohalike probleemide lahendamist.⁸

Kaitseliit, sealhulgas Naiskodukaitse, Kodutütred ja Noored Kotkad, pakub pikaajalise kaasamise võimalusi riigikaitsele kõigile vanuserühmadele. Kaitseliidu tegevus on suunatud laiale spektrile tegevustele – Kaitseliidu vabatahtlikud on ühiskonna tegusad liikmed, kelle kompetentside kaasamisel on võimalik tagada ühiskonna stabiilsust ja suurendada turvalisust ning heaolu.

Ka edaspidi on oluline tugevdada eesti keelest erineva emakeele ja rändetaustaga elanike võimalusi vabatahtlikus tegevuses ja kodanikuühiskonnas osaleda. Seda toetab ka 2026. aasta vabatahtlikkuse uuring, mis näitab, et vabatahtlikus tegevuses osalemine on Eestis tundlik keele, päritolu ja elukoha eripärade suhtes ning uussisserändajate osalus on kõigis vanuserühmades madalam kui püsielanikel. Vabatahtlikus tegevuses osaleb umbes veerand Eestis sündinud ja siin elanud püsielanikest ning 32% tagasispõrdujatest, kuid vaid 15% sisserändajatest. Samal ajal ei viita madalam osalus üksnes väiksemale motivatsioonile, vaid eeskätt ligipääsu ja kaasamise takistustele: vabatahtlikuks jõudmist mõjutavad rollide selgus, info liikumine, keele- ja võrgustikubarjäärid ning paindlike osalusvõimaluste olemasolu. Seetõttu on oluline arendada mitmekeelseid kaasamiskanaleid, toetada eri keele- ja kultuuritaustaga elanike sidemeid kohalike vabaühenduste ja kogukondadega ning tugevdada organisatsioonide võimekust kaasata vabatahtlikke mitmekesisemast elanikkonnast.⁹ Selle eesmärgi saavutamine eeldab ministeeriumide ülest koostööd ja tihedat sidusust arengukava teiste osadega. Kui antud programm keskendub kodanikuühiskonna üldise tugistruktuuri ja kaasamisvõimekuse tugevdamisele, siis spetsiifilised tegevused rände-, keele- ja kultuuritaustaga inimeste sidumiseks vabaühendustega on reguleeritud Kultuuriministeeriumi juhitas Lõimumisprogrammis. Kahe programmi koostöös tagatakse sünergia, kus lõimumismeetmed toetavad otseselt selle sihtrühma võimalusi ja valmidust vabatahtlikus tegevuses ning ühiskonnaelujõuliselt osaleda.

⁶ Kasearu, K., Kovaljov, A. ja Tooding, L.-M. (2026) „Eesti tööjõu-uuringu 2021–2024. a andmetel põhinev vabatahtliku tegevuse analüüs“

⁷ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

⁸ Vt lisaks: <https://liiga.ee/vanemaealiste-noukogud-omavalitsustes/>

⁹ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

Mitme teguri koosmõjul on Eesti „jõudnud kodanikuühiskonna arengus punkti, kus inimesed soovivad üha enam elukeskkonna arengus kaasa rääkida, oma hoiakuid väljendada ning oskusi ja teadmisi rakendada”.¹⁰ Aktiivset osavõttu ühiskonna- ja poliitilises elus mõjutavad peale muude võimaluste ning takistuste arutelukultuur ja -ruum. Eestis tooni andev afektiivne ehk üliemotsionaalne ja kiirelt sildistav avalik arutelu ei võimalda pidada ühiskondlikku dialoogi, toetab väärinfo levikut ning tõrjub eri elanikkonnarühmade esindatust aruteludes, eriti noorte seas.¹¹ Arendamist vajab Eesti arutelukultuur tervikuna ning inimeste oskused aruteludes osaleda ja diskussiooni pidada. Inimeste oskuste arendamiseks saab näiteks pakkuda interaktiivseid kodaniku- ja kodanikuühiskonna koolitusi ning kursuseid, sealhulgas demokraatiatrenni¹² ja arutelusid¹³. Eesti ühiskond vajab seega kodanikke, kes on ühtaegu vastutustundlikud, aktiivselt osalevad ja kriitiliselt mõtlevad ning toetavad demokraatlikke väärtusi. Samal ajal tuleb pöörata tähelepanu ka püsivalt Eestis elavatele teiste riikide ja määratlemata kodakondsusega inimestele, kes tunnevad, et nende võimalused ühiskonnaelus kaasa rääkida ja otsuseid mõjutada on piiratud.¹⁴ Need oskused toetavad lisaks demokraatlikus osalusruumis tegutsemisele ka inimeste kriisiteadlikkust, võimet hinnata infot hädaolukorras ja valmisolekut panustada vabatahtlikult kogukonna turvalisusse.

Vabaühenduste elujõulisuse seisukohalt on jätkuvalt oluline vähendada aktiivsete eestvedajate ülekoormust ning toetada uute inimeste kaasamist ja järelkasvu. 2026. aasta vabatahtlikkuse uuringu järgi tegutseb enamik vabatahtlikke ühes valdkonnas, kuid mitmekülgset panustavate inimeste osakaal on tasapisi kasvanud. See küll tugevdab kogukondlikku võimekust, kuid samas suurendab aktiivse tuumiku ülekoormuse ja läbipõlemise riski olukorras, kus rollid, ootused ja koordineerimine ei ole selged. Uuring rõhutab, et vabatahtlike hoidmiseks ja uute inimeste kaasamiseks on vaja rollikeskset korraldust, kus värbamine, sisseelamine, juhendamine ja toetamine moodustavad tervikliku ahela. Seetõttu peab programm keskenduma juhtimise järjepidevusele, eestvedajate toetamisele ning madala lävega osalusvõimaluste loomisele, mis aitavad vabatahtlikku tegevust laiendada väljapoole senist aktiivset tuumikut.¹⁵

Aktiivne osalemine ühiskonnas hõlmab lisaks vabatahtlikule tööle ka annetamist, sest annetamine on üks viis panustada ühiskondlike probleemide lahendamisse ja vabaühenduste tegevusvõimekusse. 2026. aasta vabatahtlikkuse uuring rõhutab, et inimeste panustamisvõimekus sõltub muu hulgas ajast, rahast, oskustest ja võimalustest ning soovib kodanikuühiskonna seires käsitleda ka heategevusse panustamist ja teiste abistamist.¹⁶ Eestis toetavad annetamist nii maksusoodustused (füüsilised isikud saavad tulumaksusoodustusega ühingutele tehtud annetused maksustatavast tulust maha arvata) kui ka läbipaistvust suurendavad praktikad, sh annetuste kogumise hea tava¹⁷, mille eesmärk on teha annetuste kogumine, kasutamine ja aruandlus annetajatele selgeks. Annetuskultuuri arendamisel on olulised ka praktilised algatused. Annetamistalgud on seitsme aastaga kogunud vabaühendustele üle miljoni euro ning Annetame Aega algatus on julgustanud tööandjaid võimaldama töötajatele vähemalt ühe tasustatud päeva aastas kogukonda panustamiseks. Seega aitab annetamise soodustamine tugevdada nii elanike osalemist ühiskondlikus elus kui ka vabaühenduste rahastuse mitmekesisust ja kestlikkust.

Analüüsi ning uut lähenemist vajavad hetkel kehtivad maksusoodustused ja regulatiivne raamistik heategevuseks raha annetamiseks – kas need on endiselt asjakohased või pärsivad annetuste kasvu ja heategevuseks valmis olevate inimeste ja ettevõtete potentsiaali annetada. Läbi üksikisikute ja ettevõtete annetuste on võimalik paindlikumalt ja kiiremini suunata ühiskonnas ressursse sinna, kus on vajadus. Üksikisikud ja ettevõtted on võimelised otsustama toetuse üle oluliselt kiiremini kui riik, seega oluline on kujundada annetusi puudutav regulatiivne raamistik rohkem annetusi suunavaks ja soodustavaks.

On oluline, et vabaühendused hoiaksid oma sisedemokraatia tervise ja juhtimise korras, mõtestaksid vabatahtlike kaasamise vajaduse ning oleksid suutelised neid mistahes hetkel kaasama. Vabaühenduste rahastamise korrastatumaks muutmine, rahastustingimuste selgus, aruannete nõuete leebus jms jätavad

¹⁰ Eesti inimarengu aruanne, 2019/2020, <https://2020.inimareng.ee/aktivism-avaliku-ruumi-koosloomes.html>

¹¹ Eesti inimarengu aruanne, 2019/2020, <https://www.2020.inimareng.ee/sissejuhatus-4.html>

¹² <https://www.democracyfitness.eu/>

¹³ <https://www.timeoutdialogue.fi/>

¹⁴ Eesti Ühiskonna Lõimumismonitooring, 2023, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-04/EIM%202023%20aruanne.pdf>

¹⁵ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

¹⁶ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

¹⁷ Vt <https://heakodanik.ee/annetuste-kogumise-hea-tava/>

vabaühenduste juhtidele rohkem aega sisuliseks tegevuseks ja organisatsiooni arendustöös. Tööandjate potentsiaal on jätkuvalt alakasutatud: 2026. aasta vabatahtlikkuse uuringus peetakse tööandjaid oluliseks vabatahtliku tegevuse võimaldajateks ning pakutakse ühe lahendusena töötajatele kokkulepitud tasustatud aja andmist ühiskondlikuks panustamiseks, näiteks „ühiskonna reede“ mudeli kaudu. Seega peaks programm toetama vabaühenduste juhtimis- ja kaasamisvõimekust, vabatahtlike koordineerimise professionaalsemaks muutmist aga ka tööandjate ja kohalike omavalitsuste rolli inimeste osalemisvõimaluste loojana.¹⁸

Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Paljud kodanikualgatused sünnivad ja leiavad aset kogukondades, sõprus-, tutvus- ja naabruskondades. Kogukondadel on suur roll inimestevahelistes suhetes, arutelus ja ühistegevustes ning tervist toetava elukeskkonna kujundamisel. Selline tegutsemine tugevdab kodanikusubjektsust, elukvaliteeti, demokraatiat, sotsiaalset ja paikkondlikku sidusust, turvalisust jm. Kogukondade edendamise lisaväärtus on hea elukeskkonna kujundamine selliseks, et Eestis soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja välismaalt kodukohta tagasi tulla. Sidusus, teineteisemõistmine, hoolivus ja toetamine aitavad kaasa, et emotsionaalne heaolu ja vabatahtlik panustamine suureneksid ning kogukonnad oleksid senisest enesesuutlikumad. Hea elukeskkond on oluline eeldus sündimuse kasvuks, laste arenguks ja väärilt vananemiseks.

Kriisid võivad ohustada demokraatlikke väärtusi, luues soodsa pinnase poliitiliseks polariseerumiseks, kodanikuõiguste piiramiseks ja desinformatsiooni levikuks. Desinformatsioon õõnestab usaldust, vähendab osalemist ja nõrgestab sotsiaalset sidusust. Seetõttu on demokraatliku mõju tugevdamiseks oluline suurendada informatsiooni usaldusväärsust, arendada kogukonnapõhist faktikontrolli ning tugevdada vabaühenduste, kohalike omavalitsuste, kogukondade ja riigiasutuste koostööd, sh struktureeritud kriisivalmiduse võrgustike kaudu.

Nõrgad demokraatlikud institutsioonid ja kodanikuühiskond, eriti kohalikul kogukonna tasandil, võivad avaldada pikaajalist negatiivset mõju ning kahjustada demokraatia toimimist. Praegu ei ole kogukonnad loodusõnnetusteks, küberrünnakuteks, pandeemiateks, ühiskondlikeks rahutusteks ega muudeks kriisideks piisavalt valmis. Puudujääke esineb nii teadlikkuses, oskustes ja kogukondlikes võrgustikes kui ka ligipääsuses ressurssidele ning psühholoogilises vastupidavuses. Valmisolek erineb ka elanikkonnarühmade lõikes: puuetega inimesed vajavad ligipääsetavaid ruume ja teavet, vanemaealised terviseriskidega seotud infot või tuge, üleujutusohuga piirkondade elanikud kohandatud juhiseid ning vähemused, pagulased ja teised haavatavamad rühmad kaasavat osalemist ja piisavat teavet. Lisaks on vajalik laiendada ressursipõhist lähenemist (*asset based community development*) kogukondade arendamisel ning mõista ühest eestvedajast sõltuva kogukonna toimimise mudeli riske.¹⁹

Nende probleemide lahendamine ei suurenda üksnes kogukondade kriisivalmidust, vaid aitab kaitsta demokraatlikke väärtusi ka keerulistes olukordades. Eesmärk on tugevdada Eesti kodanikuühiskonna sidusust, vastupidavust ja valmisolekut kogukonnapõhise ning kaasava valitsemise kaudu. Selline lähenemine suurendab usaldust riigi vastu, vähendab ühiskondlikku võõrandumist ning toetab demokraatlikke väärtusi ja kodanikuosalust.

Kogukondade võimendamiseks ja kohaliku osaluse suurendamiseks on oluline jätkata kogukonnakeskse valitsemisviisi juurutamisega. See tähendab, et kohalik omavalitsus koostab koos kohalike elanikega ülevaate oma kogukondadest, kogukonnad valivad endale esindajad ning kohalik omavalitsus kaasab otsustusprotsessidesse kogukonnad, kohalikud noored, ettevõtjad, kohalike riigiasutuste esindajad ja teised olulised osalised. Nii kujuneb mitmetasandiline koostööplatvorm, kus probleeme tuvastatakse ja lahendusi töötatakse välja ühiselt. See aitab vähendada polariseerumist ning muuta otsustamise läbipaistvamaks ja kaasavamaks.

Kogukonnakeskne valitsemine, mida nimetatakse ka mitmetasandiliseks valitsemiseks, koostööpõhiseks valitsemiseks või ühisjuhtimiseks ning teiste sarnaste mõistetega, hõlmab mitmesuguseid partnerlusvorme. Ideaalis põhinevad need riigi, erasektori ja kodanikuühiskonna osaliste koostööl.²⁰ Selle lähenemise keskne

¹⁸ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

¹⁹ Vt: <https://kogukonnaveeb.ee/moiste-kogukond-ja-lahenemine/>

²⁰ Sattler, C., Loft, L., Mann, C. and Meyer, C., 2018. Methods in ecosystem services governance analysis: An introduction. *Ecosystem services*, 34, pp.155–168.

põhimõte on, et inimestel, kelle elukeskkonda või toimetulekut juhtimis- ja otsustusotsused mõjutavad, peab olema võimalus nende kujundamises kaasa rääkida.²¹ Taolise valitsemismudeli tõhususe eeldus on arusaam, et kohalikud ja piirkondlikud kogukonnad on sageli paremas positsioonis probleemidele lahenduste leidmiseks, kuna nad suudavad paremini reageerida kohalikele oludele ja prioriteetidele. Lisaks on kohalikud tegutsejad tihti paremini võimelised kaasama kogukonnaliikmeid algatuste elluviimisse, mis viib omakorda tõhusamate ja praktilisemate lahendusteni.²² Ka avaliku valitsemise juhised rõhutavad, et valitsemise keerukuse ja kodanike kasvavate ootuste kontekstis on võrgustikupõhine ja kaasav valitsemine ainus optimaalne lahendus.

Sellest lähtuvalt on eesmärgiks rakendada ja tugevdada kogukonnakeskset valitsemist, luues praktilised koostöömehhanismid kohalike omavalitsuste, kohalike vabaühenduste ja elanike vahel. Lähenemine ei piirdu üksnes kogukondadele ja kodanikuühendustele nõustamisteenuste pakkumisega, vaid keskendub dialoogi soodustamisele, osaliste vahendamisele, kogukonna juhitud algatuste toetamisele ning elanike eneseorganiseerumise edendamisele.

Keskne probleem, on vähene kodanikuosalus: paljud inimesed ei osale, sest nad ei tunne, et neid kuulataks, nad ei tea, kuidas kaasa lüüa, või nad usuvad, et nende panus ei muuda midagi. Kui kogukondadel on võimalik kohalikke otsuseid sisuliselt mõjutada, võrgustikke luua ja lahendusi ühiselt kujundada, muutub osalemine lihtsamaks, nähtavamaks ja mõjusamaks.

See omakorda tugevdab usaldust, vähendab polariseerumist ning aitab tõkestada varjatud mõjutustegevust, tagades, et kohalikku arengut ja avalikku elu kujundavad ehtsad kogukonna hääled, mitte kunstlikud või väljastpoolt juhitud narratiivid. Kui kogukonnad omandavad ühise probleemide lahendamise, suhtlemise ja koordineerimise kogemuse, suureneb ka nende vastupidavus ja kriisivalmidus, mistõttu suudavad nad paremini toime tulla hädaolukordade, häirete ja ebakindlusega. Programmi raames ning EMP²³ ja Norra finantsmehhanismide toel on plaanis saavutada tugevamad kohaliku valitsemise süsteemid, mis toetavad kaasavat ja osaluspõhist koostööd kohalike omavalitsuste, kodanikuühiskonna ja elanike vahel. Selleks suurendatakse kohalike omavalitsuste võimekust kaasata kogukondi, vabaühendusi ja erasektorit, sealhulgas maakondlike kogukonnaspetsialistide või -koordinaatorite toel. Eesmärk on juurutada Eesti kohalikes omavalitsustes kaasavat ja võrgustikupõhisemat valitsemist, tugevdada elanike, vabaühenduste ja omavalitsuste vahelist usaldust ning suurendada elanike, sealhulgas noorte, vähemuste ja alaesindatud rühmade osalemist kogukonnakogudes, foorumites ja muudes kaasamistegevustes. Samuti toetatakse kogukonnajuhtide, vabaühenduste töötajate ja omavalitsusametnike oskusi osalusvalitsemise, kaasamise ja dialoogi edendamisel.

Lisaks tugevdatakse kodanikuühiskonna ja kogukondade kriisivastupidavust. Programmi toel suurendatakse kodanikuühiskonna osaliste, kogukonnajuhtide, vabatahtlike ja kohalike omavalitsuste võimekust kriise ette näha, nendeks valmistuda ja neile reageerida. Seda tehakse koolituste, õppuste, ressursside kaardistamise ja stsenaariumipõhise planeerimise kaudu. Selle tulemusel tugevnevad kohalikud kriisivalmiduse võrgustikud, paraneb koostöö kodanikuühiskonna, kogukondade ja kohalike omavalitsuste vahel ning suureneb valmisolek hädaolukordadele kiirelt ja koordineeritult reageerida.

Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll võimekatel vabaühendustel, kelle elujõulisust, sõltumatust, tulemuslikkust ja mõjukust kujundavad nii sisemine võimekus kui väline tegevuskeskkond. Oma eesmärgi poolest saab vabaühendusi liigitada järgmiselt:

1. sotsiaalset sidusust loovad ja hoidvad ühendused,
2. uudseid mõtteviise ja lahendusi rakendavad vabaühendused,
3. huvikaitsega tegelevad vabaühendused,

²¹ Berkes, F. (2009) 'Evolution of co-management: Role of knowledge generation, bridging organizations and social learning', *Journal of Environmental Management*, 90(5), pp. 1692–1702.

²² Lane, M.B., & Corbett, T. (2005). The Tyranny of localism: Indigenous participation in community-based environmental management. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 7, 141 - 159.

²³ Euroopa majanduspiirkond

4. ennetusega tegelevad ja probleeme leevendavad ning lahendavad (sotsiaalsed ettevõtted, teenuste osutajad, riskirühmade, vanemaealiste sotsiaalne kaasamine jt) ühendused.

Tulevikusuundumused näitavad, et vabaühenduste roll liigub üha enam üksikute teenuste või projektide elluviimiselt komplekssete ühiskondlike probleemide lahendamisele koostöös avaliku sektori, kogukondade, ettevõtjate ja teadusasutustega. Sotsiaalse innovatsiooni, koosloome ja disainmõtlemise tähtsus kasvab, kuna keerukad ühiskondlikud probleemid eeldavad lahendusi, mis sünnivad eri osapoolte teadmiste, kogemuste ja ressursside ühendamisel. OECD rõhutab, et sotsiaalne innovatsioon on üha olulisem vahend ühiskondlike probleemide lahendamiseks ning selle mõju sõltub muu hulgas võimest luua toimivaid ökosüsteeme, katsetada uusi lahendusi, neid laiendada ja pikaajaliselt kestlikuks muuta.²⁴

Eesti kontekstis toetab seda suunda ka riiklik kodanikuühiskonna poliitika: programmi „Kogukondlik Eesti 2026–2029“ eesmärk on tugevdada kodanikuühiskonna mõju ja arengut, suurendada eri vanuses elanike osalemist ühiskondlikus elus, toetada võimekaid ja hoolivaid kogukondi ning parandada vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete jätkusuutlikkust.²⁵ Samas näitavad akadeemilised ja rahvusvahelised käsitlused, et Eesti vabaühenduste võimekus on valdkonniti erinev ning paljud organisatsioonid tegutsevad piiratud rahaliste ja inimressurssidega, mistõttu muutuvad koostöövõrgustikud, teadmussiire ja partnerlused üha olulisemaks.²⁶

Rahvusvahelise koostöö arendamine on muutunud eraldi toetatavaks ja strateegiliselt oluliseks suunaks. 2025. aastal jõustunud kodanikuühiskonna rahvusvahelise koostöö toetamise kord seab eesmärgiks arendada Eesti vabaühenduste rahvusvahelist koostööd, teadmus- ja kogemussiiret ning suurendada Eesti kodanikuühiskonna rahvusvahelist tuntust.²⁷ KÜSKI andmetel toetati 2025. aastal vabaühenduste rahvusvahelist koostööd 47 projekti kaudu, sealhulgas reisitoetuste, välisprojektide ja rahvusvaheliste katusorganisatsioonide suursündmuste kaudu.²⁸

Lisaks kasvab juriidilise vormita, paindlike ja võrgustikupõhiste kodanikualgatuste tähtsus. Sellised algatused võimaldavad inimestel kiiremini reageerida kohalikele vajadustele, katsetada uusi koostöövorme ning osaleda ühiskondlikus elus ka väljaspool traditsioonilisi organisatsioonimudeleid. Seetõttu on oluline, et kodanikuühiskonna toetamise meetmed arvestaksid nii registreeritud vabaühenduste kui ka mitteformaalsete kogukondlike võrgustike rolliga.

Vabaühenduste kasvav roll huvikaitses, sotsiaalses ettevõtluses ja muudes ühiskondlikes tegevustes seab järjest suuremaid ootusi nende professionaalsusele, juhtimisele ning tegevuste ja teenuste kvaliteedile. Rahastajad pööravad üha enam tähelepanu aruandluse korrektsusele ja sisukusele, organisatsiooni läbipaistvusele, sisemisele demokraatialle ning võimele oma tulemusi ja mõju selgelt näidata. Samuti eeldab vabaühenduste suurem kaasatus poliitikakujundamisse, et organisatsioonid suudaksid põhjendada oma esinduslikkust, tegutseda sihtrühmade huvides ning tõendada oma panust ühiskondlike muutuste saavutamisse.

Selle võimekuse arendamisel on oluline roll tugistruktuuridel, sealhulgas maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultantidel, kes toetavad ühendusi maakondlikul tasandil nõustamise, koolituste ja praktiliste juhistega. Nende tugi aitab vabaühendustel tugevdada oma juhtimis- ja tegutsemisvõimekust, parandada aruandlust ja läbipaistvust ning valmistuda sisukamaks osalemiseks nii kohaliku kui ka riikliku tasandi otsustusprotsessides. Riiklikul tasandil täidab kesksel rollil Vabaühenduste Liit, kes tugevdab ühenduste huvikaitsvõimekust, arendab tööriistu ja juhendmaterjale, toetab heade juhtimis- ja kaasamispraktikate levikut ning esindab vabaühenduste ühiseid huve poliitikakujundamises. Nende tugistruktuuride koosmõjul saavad vabaühendused paremini arendada oma juhtimis- ja tegutsemisvõimekust, parandada aruandlust ja läbipaistvust ning osaleda sisukamalt nii kohaliku kui ka riikliku tasandi otsustusprotsessides.

Vabaühenduste jätkusuutlikkuse seisukohalt muutub üha olulisemaks finantsmajandusliku võimekuse tugevdamine ja rahastamisallikate mitmekesistamine. Riiklikud rahastusandmed viitavad, et kuigi

²⁴ OECD (2025) Starting, Scaling and Sustaining Social Innovation. Paris: OECD Publishing.

²⁵ Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“. Tallinn: Siseministeerium

²⁶ SGI Network (2024) SGI 2024 Estonia Report. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

²⁷ Siseministeerium (2025) Kodanikuühiskonna rahvusvahelise koostöö toetamise tingimused ja kord. Siseministri määrus nr 21, vastu võetud 18.08.2025. RT I, 22.08.2025, 2

²⁸ Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2026) KÜSKI 2026. aasta veebruari infokiri.

vabaühendustele suunatud toetused kasvasid aastatel 2021–2023, pöördus kogurahastuse maht 2024. aastal ettevaatlikult langusesse ning vabaühenduste rahastuse osakaal riigieelarve kuludest on vähenemas. Samal ajal liigub rahastuse struktuur senisest enam teenuspõhisema mudeli suunas, kus kasvab nende organisatsioonide hulk, kes saavad tulu teenuste ja kaupade pakkumisest.²⁹ See suurendab vajadust toetada vabaühenduste oskusi finantsjuhtimises, eelarvestamises, teenuste arendamises, annetuste kogumises, liikmeskonna kasvatamises ja omatulu teenimises.

Seega tuleb vabaühendusi senisest süsteemsemalt toetada selles, et nad suudaksid vähendada sõltuvust üksikute projektitoetustest ning kombineerida erinevaid rahastusallikaid: avaliku sektori toetusi ja strateegilisi partnerlusi, erarahastust, annetusi, liikmemakse, teenustasusid, sotsiaalset ettevõtlust ja muud omatulu. Eesti kodanikuühiskonna poliitikas on vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekus ning jätkusuutlikkus seatud üheks keskseks 2030. aasta eesmärgiks. Samuti rõhutab programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“ sotsiaalse innovatsiooni levikut, vabaühenduste tegutsemisvõimet ning läbipaistvat ja kaasavat poliitikakujundamist.³⁰ Finantsstabiilsuse suurendamist toetavad ka Vabaühenduste Liidu tegevused annetuskultuuri arendamisel: annetuste kogumise hea tava ning hea annetuste koguja märgise põhimõtete uuendamine, annetamistalgute korraldamine ning huvikaitsetöö annetusvaldkonna maksu- ja õigusruumi parandamiseks.

Järjest enam on oluline pöörata tähelepanu sotsiaalsele innovatsioonile ehk võimekusele leida ühiskondlikele probleemidele sektoriteüleselt ja sihtrühmi kaasates uusi, loovaid ja mõjusaid lahendusi. OECD järgi on sotsiaalne innovatsioon Euroopas üha olulisem vahend keerukate ühiskondlike väljakutsete lahendamisel ning selle arendamine eeldab eri osapoolte koostööd, katsetamist, lahenduste laiendamist ja kestlikku rahastamist.³¹ Eesti sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi arendamist toetab KÜSKI eestvedamisel tegutsev võrgustikupõhine sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskus³², mis aitab kasvatada valdkonna teadlikkust, koondada teadmisi ja praktilisi tööriistu ning toetada vabaühendusi ja teisi osapooli uuenduslike lahenduste väljatöötamisel ja elluviimisel. Eesti sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi käsitlev ülevaade rõhutab samuti vajadust arendada valdkonda süsteemsemalt, tugevdades koostööd avaliku sektori, vabaühenduste, sotsiaalsete ettevõtete ja teiste osapoolte vahel.³³

Vabaühenduste legitiimsus ei sõltu üksnes formaalsest liikmeskonnast, vaid kujuneb laiemalt sellest, kuivõrd organisatsioonil on ühiskondlik toetus, sisuline pädevus ja tõendatavad tulemused. Akadeemilises kirjanduses käsitletakse vabaühenduste legitiimsuse allikatena muu hulgas liikmete ja toetajate olemasolu, ekspertteadmisi, olulisi koostöösuhteid, tulemuslikkust, sisemist demokraatiat, läbipaistvust ja vastutavust sihtrühmade ees. Seetõttu on vabaühenduste usaldusvärsuse seisukohalt oluline, et nad suudaksid näidata, kelle huvides nad tegutsevad, kuidas nad oma liikmeid, sihtrühmi ja toetajaid kaasavad ning millist mõju nende tegevus loob.³⁴

Samas näitavad Eesti kodanikuühiskonna arengusuundumused, et traditsiooniline liikmesusel põhinev osalemine on nõrgenemas. Programmis „Kogukondlik Eesti 2026–2029“ viidatakse varasemale uuringule, mille kohaselt ei peeta organisatsiooni tegevustesse panustamiseks liikmesust enam esmatähtsaks ning uute liikmete otsimisega ei tegele 41% MTÜ-dest, mis on madalaim näitaja läbi aegade.³⁵ See tähendab, et vabaühendustel tuleb senisest teadlikumalt hoida ja kaasata oma olemasolevat liikmeskonda, kuid samal ajal pakkuda paindlikumaid osalemisvõimalusi ka neile inimestele, kes ei soovi tingimata liikmeks astuda, kuid on valmis panustama vabatahtlikuna, annetajana, eksperdina või kogukondliku algatuse eestvedajana.

Üha olulisemaks muutub seetõttu vabatahtlike sisukas kaasamine, neile selgete ja jõukohaste tegevusvõimaluste pakkumine ning valdkondlike ja kogukondlike võrgustike arendamine. 2026. aasta uuring rõhutab, et vabatahtlikus tegevuses tuleb arvestada panustamisvalmiduse ja panustamisvõimaluste sobitumist: inimeste motivatsioon, oskused ja ajaressurss peavad kohtuma organisatsioonide võimekuse, tugitaristu ning sobivate tehnoloogiliste lahendustega. Uuring eristab ka formaalset vabatahtlikku tegevust

²⁹ Vabaühenduste Liit (2026) 'Vabaühenduste rahastusandmete lugemisest ja trendidest', Hea Kodanik, 3. märts.

³⁰ Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“. Tallinn: Siseministeerium.

³¹ OECD (2025) Starting, Scaling and Sustaining Social Innovation. Paris: OECD Publishing.

³² <https://kysk.ee/sikk/sotsiaalne-innovatsioon/>

³³ Tallinna Ülikool (2022) An Ecosystem for Social Innovation in Estonia: Overview Report. Tallinn: Tallinna Ülikool.

³⁴ Gutterman, E. (2014) 'The legitimacy of transnational NGOs: Lessons from the experience of Transparency International in Germany and France', Review of International Studies, 40(2), pp. 391–418.

³⁵ Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“. Tallinn: Siseministeerium, lk 10.

organisatsioonide kaudu ning mitteformaalset ja spontaanset vabatahtlikkust, sealhulgas kriisides esile kerkivat abi.³⁶ Seetõttu peaks vabaühenduste võimekuse arendamine toetama nii liikmesorganisatsioonide tugevdamist kui ka paindlikumaid osalemisvorme, mis võimaldavad kaasata inimesi eri eluetappides, erineva ajakasutuse, oskuste ja motivatsiooniga.

Uuring näitab ka, et viimaste aastate kriiside mõjul on suurenenud inimeste aktiivsus panustada vabatahtlikuna kogukonnatasandil.³⁷ See kinnitab vajadust tugevdada vabaühenduste oskusi vabatahtlike juhtimisel, hoida vabatahtlike motivatsiooni ja ennetada läbipõlemist ning arendada koostöövõrgustikke, mis seovad vabaühendused, kogukonnad, kohalikud omavalitsused ja teised partnerid. Nii aitab vabatahtlike ja liikmete teadlik kaasamine tugevdada vabaühenduste legitiimsust, ühiskondlikku mõju ja kriisides vajalikku kogukondlikku vastupidavust.

Annetamise ja annetuste kogumise roll kasvab. Nii annetamiskultuuri edendamine kui ka vabaühenduste annetuste kogumise võimekuse (teadmised, oskused, rakendused) parendamine vajab sihipärast tööd ja tegutsemist. Hoiakute, suhtumiste ja nendest tuleneva käitumise kujunemine eeldab süsteemsust ja on aeganõudev, kuid sama probleem iseloomustab enamikke Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Eestis ei ole sotsiaalsel ettevõtlusel ega sotsiaalsetel ettevõtetel seni eraldi õiguslikku vormi ega ühtset ametlikku definitsiooni. Praktikas tegutsevad sotsiaalsed ettevõtted Eestis mitmes juriidilises vormis, peamiselt mittetulundusühingute, osaühingute ja sihtasutustena. Euroopa sotsiaalsete ettevõtete monitooring (ESEM) Eesti 2021–2022³⁸ seire kohaselt olid valimis enim esindatud MTÜ-d, kuid märkimisväärne osa tegutses ka osaühinguna, mis viitab sotsiaalse ettevõtluse vormide mitmekesisistumisele.³⁹

Sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad Eestis valdavalt inimestele ja kogukondadele suunatud valdkondades. ESEM seire järgi olid enim esindatud tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, haridus ning loomemajandus.⁴⁰ Organisatsioonid paiknevad sagedamini Tallinnas, Harjumaal ja Tartumaal, kuid sotsiaalse ettevõtluse potentsiaal on oluline ka väljaspool suuremaid keskusi, eriti kohalike teenuste, kogukondliku arengu, sotsiaalse kaasatuse ja piirkondliku innovatsiooni toetamisel. Enamik sotsiaalsetest ettevõtetest on endiselt väikesed: ESEM seires osalenutest moodustasid alla 10 töötajaga mikroorganisatsioonid enamuse, samas tegutses ligi veerand organisatsioonidest palgaliste töötajateta, mis viitab vabatahtliku töö ja paindlike tegutsemisvormide suurele rollile.⁴¹

Jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline tugevdada sotsiaalsete ettevõtete võimekust kombineerida erinevaid rahastusallikaid: avaliku sektori toetusi ja teenuslepinguid, omatulu, erasektori koostööd, annetusi, mõjuinvesteeringuid ja rahvusvahelisi rahastusvõimalusi. ESEM seire näitab, et sotsiaalsed ettevõtted kasutavad rahastuses üha enam oma rahavoogu, kuid välise rahastuse taotlemisel on takistusteks keerukad taotlusprotsessid, sobivate rahastusprogrammide leidmise raskus ja aruandluse koormus.⁴² See kinnitab vajadust paremini koondada rahastusvõimalusi, juhendmaterjale ja nõustamist ning muuta need kättesaadavaks nii alustavatele kui ka tegutsevatele sotsiaalsetele ettevõtetele.

Oluline arenguvajadus on ka mõju mõõtmine. Sotsiaalse ettevõtluse olemus eeldab, et majanduslik tegevus teenib sotsiaalset või keskkondlikku eesmärki, kuid selle usaldusväärseks tõendamiseks peavad organisatsioonid suutma oma mõju kirjeldada, mõõta ja kommunikeerida. ESEM seire kohaselt mõõtis oma mõju pidevalt vaid 9,8% vastanud sotsiaalsetest ettevõtetest, 25,5% tegi seda mõningase regulaarsusega ning 27,5% ei mõõtnud mõju üldse.⁴³ Seetõttu tuleb tugimeetmetes pöörata rohkem tähelepanu mõjujuhtimisele, mõõdikute seadmisele, andmete kogumisele ja tulemuste kommunikeerimisele nii rahastajatele, klientidele, avalikule sektorile kui ka laiemale avalikkusele.

Euroopa tasandil on sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse tähtsus kasvanud. Euroopa Komisjoni sotsiaalmajanduse tegevuskava eesmärk on parandada sotsiaalmajanduse osaliste ja sotsiaalsete ettevõtete

³⁶ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, lk 58–82. https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/documents/2026-04/VABU%20raport_kyljendatud.pdf

³⁷ (ibid.)

³⁸ Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik / Euclid Network (2022) ESEM Eesti raport 2021–2022

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

tegutsemistingimusi, avada uusi rahastus- ja kasvuvõimalusi ning suurendada nende nähtavust ja tunnustamist.⁴⁴ 2023. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu soovitus sotsiaalmajanduse raamtingimuste arendamiseks, mis rõhutab liikmesriikide rolli soodsa poliitikakeskkonna, parema rahastuse, turulepääsu ja tugisüsteemide kujundamisel.⁴⁵ Need arengud kinnitavad, et sotsiaalset ettevõtlust ei käsitleta nišivaldkonnana, vaid osa laiemast majandus- ja ühiskonnapoliitikast, mis aitab lahendada sotsiaalseid, keskkonnavalaseid ja piirkondlikke väljakutseid.

Eestis toetab valdkonna arengut sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskus KÜSKI juures. Kompetentsikeskuse eesmärk on kujundada Eestis keskkond, kus uuenduslikud ideed saavad kasvada mõjusateks lahendusteks, pakkudes selleks tööriistu, teadmisi, kogemuste jagamist, poliitikasoovitusi ja rahvusvahelisi koostöövõimalusi. Aastatel 2024–2027 on keskuse tegevus seotud Euroopa Sotsiaalse Innovatsiooni Alliansiga (ESIA), mis ühendab Eetit, Saksamaad, Luksemburgi ja Hollandit.⁴⁶ KÜSKI juures arendatav kompetentsikeskus aitab seega tugevdada sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi, parandada osapoolte koostööd ning toetada vabaühendusi, sotsiaalseid ettevõtteid, kohalikke omavalitsusi ja teisi partnereid uute lahenduste katsetamisel ja elluviimisel.

Valdkonna arengut juhib ka 2025. aastal loodud Kestliku Ettevõtluse Liit KELL, mis sündis Vastutustundliku Ettevõtluse Foorumi ja Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku ühinemisel. KELLI eesmärk on toetada ettevõtteid jätkusuutlikkuse teekonnal, aidata neil mõtestada oma mõju ja kaasvastutust ühiskonnas ning pakkuda selleks juhiseid, tööriistu ja kogemusvõrgustikku.⁴⁷ See on oluline muutus Eesti ökosüsteemis, sest ühendab sotsiaalse ettevõtluse, vastutustundliku ettevõtluse ja kestlikkuse teemad senisest terviklikumaks koostööplatvormiks.

Sotsiaalse innovatsiooni ja sotsiaalse ettevõtluse tähtsust suurendavad ka viimaste aastate läbipõimunud kriisid: tervise-, energia- ja majanduskriis, kliimamuutused, julgeolekuolukorra halvenemine ning Venemaa sõda Ukrainas. Need väljakutsed nõuavad lahendusi, mis ei mahu ühe sektori või ühe organisatsiooni pädevusse. OECD 2025. aasta käsitlus rõhutab, et sotsiaalne innovatsioon aitab lahendada keerukaid ühiskondlikke probleeme ning selle mõju kasvatamiseks tuleb toetada lahenduste käivitamist, laiendamist ja pikaajalist kestlikkust.⁴⁸ Eesti jaoks tähendab see vajadust tugevdada katsetamise, koosloome, mõju hindamise, skaleerimise ja püsirahastuse mehhanisme.

Avalike teenuste osutamisel vabaühenduste poolt on oluline tagada, et riigi või kohaliku omavalitsuse ja teenuseosutaja koostöö oleks piisavalt paindlik ning võimaldaks teenust kohandada muutuvate vajaduste, sihtrühmade olukorra ja tegutsemiskeskonnaga. Avalike teenuste delegeerimise hea tava rõhutab, et teenuse üleandmisel tuleb lähtuda avalikust huvist, kvaliteedist ja kättesaadavusest ning määratleda selgelt teenuse eesmärgid, sihtrühm, kvaliteedi- ja tulemusnäitajad.⁴⁹

Riigihangetes on endiselt väljakutseks hinnakriteeriumi eelistamine kvaliteedi, mõju ja teenuse sisulise väärtuse asemel. Samas toetavad muutust riigihangete strateegilised põhimõtted, mille kohaselt peaksid hanked olema muu hulgas sotsiaalselt vastutustundlikud, innovatsiooni toetavad ja väärtuspõhised.⁵⁰ Seda suunda täiendavad kvalitatiivsete hindamiskriteeriumide juhend ning innovatsiooni hankija käsiraamat, mis julgustavad hankijaid kirjeldama lahendamist vajavat probleemi, mitte üksnes ostetavat teenust või toodet.⁵¹ See on eriti oluline vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete puhul, kelle tugevus seisneb sageli sihtrühmade vajaduste tundmises, paindlikkuses ning võimes katsetada uuenduslikke lahendusi. Seega tuleb avalike teenuste korraldamisel liikuda senisest enam paindliku, väärtuspõhise ja mõjule suunatud koostöömudeli poole, kus vabaühendusi käsitletakse mitte üksnes teenuseosutajate, vaid ka partneritena kvaliteetsemate ja uuenduslikumate lahenduste kujundamisel.

⁴⁴ European Commission (2021) Social Economy Action Plan. Brussels: European Commission.

⁴⁵ Council of the European Union (2023) Council Recommendation of 27 November 2023 on developing social economy framework conditions.

⁴⁶ Vt: <https://si-alliance.eu/>

⁴⁷ Kestliku Ettevõtluse Liit KELL (2025) VEF-i ja SEV-i ühinemisel sündis uus liit nimega Kestliku Ettevõtluse Liit KELL.

⁴⁸ OECD (2025) Starting, Scaling and Sustaining Social Innovation: Evidence and Impact of the European Social Fund. Paris: OECD Publishing.

⁴⁹ Vabaühenduste Liit (s.a.) Avalike teenuste delegeerimise hea tava. Hea Kodanik

⁵⁰ Rahandusministeerium (2023) Riigihangete strateegilised põhimõtted. Tallinn: Rahandusministeerium.

⁵¹ Rahandusministeerium / Advokaadibüroo TGS Baltic (2024) Kvalitatiivsed hindamise kriteeriumid. Juhend hankijale; Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus (2024) Innovatsiooni hankija käsiraamat.

Läbipaistev ja kaasav poliitikakujundamine

Avatud valitsemine, võimul olivate ausus, võrdne ligipääs informatsioonile ning elujõuline kodanikuühiskonna tegutsemisruum on aluseks ning inimeste aktiivseks ühiskonna, sh poliitilises elus osalemise võimaldajaks.⁵² Kuigi demokraatia tervis on Eestis jäänud viimastel aastatel suuresti samale tasemele ning oleme juhtivate demokraatiate hulgas maailmas⁵³, on paraku laiem trend ühiskonna süvenevast polariseerumisest tuntav ka Eestis⁵⁴.

Kaasamine on otsuste tegemine koos huvigruppidega, keda see otsus mõjutab või kes annavad oma osa kindla valdkonna arengusse. Tihti esindava huvigruppe just valdkondlikud vabaühendused ning nende võrgustikud ja liidud. Eestis on järgimiseks kaasamise hea tava⁵⁵, mis kirjeldab, milline on osaliste roll kaasamise käigus. Peale selle on välja antud kaasamise käsiraamat⁵⁶, mis annab suuniseid, kuidas tulemuslikult kaasata. Igas ministeeriumis tegutseb kaasamiskoordinaator, kes aitab kaasamisprotsesse kavandada ja ellu viia. Kaasamise edendamiseks tehakse mitmeid koolitusi riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja vabaühenduste töötajatele.

Kaasamise peamised kitsaskohad on jätkuvalt formaalsus, ajasurve, eelnõude mõjude pealiskaudne hindamine ning vabaühenduste piiratud suutlikkus kiiresti reageerida ja mahukat infot läbi töötada. Riigikantselei rõhutab, et kaasamine ja mõjude hindamine aitavad parandada otsuste kvaliteeti, läbipaistvust ja legitiimsust, kuid eeldavad piisavat aega, oskusi ja ressursse.⁵⁷ Seetõttu on oluline tugevdada vabaühenduste huvikaitsevõimekust. Vabaühendused koondavad ekspertteadmisi ja sihtrühmade kogemusi ning saavad seeläbi anda poliitikakujundamisse olulist sisendit. Eesti vabaühenduste huvikaitsevõimekust hinnatakse piirkondlikus võrdluses heaks, kuid see on viimastel aastatel püsinud muutumatuna.⁵⁸ Samas näitab Vabaühenduste Liidu enesehindamise pilootuuring, et ühenduste võimekus on ebaühtlane.⁵⁹ Selle arendamist toetavad Vabaühenduste Liidu huvikaitsevõrgustik, aga ka kohalikud ümarlauad ja komisjonid ning maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultandid. Lisaks erihuvide kaitsele tuleb tugevdada ühenduste võimet näha ja esindada üldhuve.

Strateegiline partnerlus on avaliku sektori ja vabaühenduste pikaajalisem koostöövorm, mis aitab tagada stabiilsema rahastuse ja sisukama koostöö valdkonna arendamisel või teenuste osutamisel.⁶⁰ Viimastel aastatel on strateegilise partnerluse kasutamist püütud süsteemsemalt korrastada. 2025. aastal jõustus siseministri määrus „Kodanikuühiskonna strateegilise partnerluse tingimused ja kord“, mis reguleerib SIM-i eelarvelistest vahenditest strateegilise partnerluse konkursi korraldamist kodanikuühiskonna poliitikavaldkonnas.⁶¹ Samas vajab partnerlusvorm jätkuvalt ühtsemat mõtestamist ja rakendamist ka teistes ministeeriumides, allasutustes ja kohalikes omavalitsustes, et see toetaks läbipaistvat rahastamist, vabaühenduste sisulist kaasamist ning avaliku huvi eesmärgipärast edendamist.

Vabaühenduste rahastamisel on oluline, et toetusmeetmed oleksid läbipaistvad, eesmärgipärased, mõjusad, ligipääsetavad ning mõistliku halduskoormusega. Selle põhimõtte tugevdamiseks koostati 2013. aastal ühenduste rahastamise juhendmaterjal, mille eesmärk oli ühtlustada vabaühenduste siseriikliku rahastamise põhimõtteid nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil ning suurendada rahastamise läbipaistvust, selgust ja avalike vahendite kasutamise tulemuslikkust.⁶² Vabaühenduste Liit on alustanud juhendmaterjali uuendamise ettevalmistamist, kuid selle töö ajakava mõjutavad 2025. aasta lõpus vastu võetud riigieelarve seaduse muudatused.⁶³ Seetõttu vajab senine ministeeriumide ja vabaühenduste rahastamissuhte loogika põhjalikumat lahtimõtestamist. Vabaühenduste Liit on oma 2026. aasta esimese kvartali huvikaitsearuandes märkinud, et jätkab rahastamise juhendmaterjali uuendamise ettevalmistamist, kuid peab samal ajal töötama

⁵² OECD, 2024, https://www.oecd.org/en/publications/building-trust-to-reinforce-democracy_b407f99c-en/full-report.html

⁵³ V-Dem Institute, 2024, https://v-dem.net/documents/43/v-dem_dr2024_lowres.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1eyaVlKXiVm20-EAo9uxivGo2LmV6YaTC7CHmvjwx4y3pG0vFnIXpaBc_aem_B1omu5u3tMgfz-W4cneWmQ

⁵⁴ USAID, 2022, <https://heakodanik.ee/en/wp-content/uploads/sites/2/2022/10/Estonia.pdf>

⁵⁵ <https://www.riigikantselei.ee/et/kaasamise-hea-tava>

⁵⁶ <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf>

⁵⁷ Vt: <https://riigikantselei.ee/valitsuse-too-planeerimine-ja-korraldamine/poliitikakujundamise-tooriistad/kaasamine-ja-osalemine>

⁵⁸ Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“. Tallinn: Siseministeerium.

⁵⁹ Kapaun, M.-L. (2024) Huvikaitseorganisatsioonide huvikaitsevõimekuse enesehindamise pilootuuring. Tallinn: Vabaühenduste Liit.

⁶⁰ Vabaühenduste Liit (2021) Strateegiline partnerlus vabaühendustega – juhend ametnikele.

⁶¹ Siseminister (2025) Kodanikuühiskonna strateegilise partnerluse tingimused ja kord. Määrus nr 5, vastu võetud 27.03.2025. RT I, 28.03.2025, 17.

⁶² Matt, J., Uus, M., Hinsberg, H., Kaarna, R. ja Aps, J. (2013) Ühenduste rahastamise juhendmaterjal. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

⁶³ Riigikogu (2025) Riigieelarve seaduse ja riigieelarve seaduse muutmise seaduse muutmise seadus. RT I, 19.12.2025, 1.

selle nimel, et riigi jaoks administratiivselt loogilised muudatused ei tooks sisuliselt kaasa koostöö nõrgenemist.⁶⁴

Rahastamise läbipaistvuse jälgimist toetab MTÜ raha portaal, mis koondab ja korrastab avaliku sektori makseid vabaühendustele. Vabaühenduste Liidu 2026. aasta ülevaade rõhutab, et avaandmed vajavad läbipaistvuse tagamiseks jätkuvalt puhastamist ja selgitamist, sest nende pealiskaudne tõlgendamine võib anda eksitava pildi vabaühenduste rahastuse mahust ja iseloomust. Peamised kitsaskohad on jätkuvalt seotud rahastuse eesmärkide ebaselguse, tulemuslikkuse hindamise nõrkuse, taotluste hindamise läbipaistvuse ja rahastusotsuste põhjendatusega.

Kohaliku tasandi rahastamise läbipaistvusele on tähelepanu pööranud mitmes uuringus. KÜSKi tellimusel ja Tallinna Ülikooli läbiviidud 2021. aasta analüüs näitas, et vabaühenduste rahastamine kohalikes omavalitsustes oli võrreldes 2016. aastaga muutunud selgemaks ja läbipaistvamaks, kuid praktikas esines jätkuvalt erinevusi rahastamiskordades, info avalikustamises ja hindamispõhimõtete kasutamises.⁶⁵ Uuring tugines korduval analüüsile: esimese andmekogumise viisid 2016. aastal KÜSKi tellimusel läbi maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultandid ning 2020. aasta uuringus kogusid konsultandid andmeid uuesti.⁶⁶ Sarnane korduvküsitlus viidi kohalikes omavalitsustes (KOV) läbi ka 2025. aastal ning selle tulemusi tutvustati 10. aprillil 2025 Linnade ja Valdade Päevadel; avalik programm kinnitab, et seal käsitleti MTÜde rahastamise korda, hindamiskriteeriume, toetuse saajaid ja info avalikustamist KOVide kodulehtedel.⁶⁷

Järgmisel perioodil on oluline jätkata rahastamise läbipaistvuse ja mõjususe parandamist nii ministeeriumides kui ka kohalikes omavalitsustes. Eraldi tähelepanu vajavad rahastusotsuste põhjendamine, hindamiskriteeriumide avalikustamine, tulemuste ja mõju hindamine, rahastusandmete kvaliteet ning selgus selles, kuidas toetused panustavad avalikku huvi ja kohaliku kogukonna arengusse.

Võimekad usulised ühendused

Eesti Vabariigis on usuvabadus nii individuaalsel kui ka kollektiivsel tasandil tagatud nii seadusandlikul kui ka praktilisel tasandil ning see on leidnud kajastamist erinevates rahvusvahelistes mõõdikutes. Eestis tegutseb umbes 600 usulist ühendust. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse.⁶⁸

Käesoleva sajandi jooksul on Eestis aset leidnud mitmed religiooni puudutavad muutused. Üks selline muutus on eestlaste süvenev tagasihoidlikkus end mõne kindla usutraditsiooniga samastada. Aastatel 2011 ja 2021 läbi viidud rahvaloenduste andmete võrdlus osutab, et enamik kindlat usku omaks pidavaid inimesi on tänaseks rahvusvähemuste esindajad. Jätkub ka trend, et nooremate eestlaste vanuserühmades ei peeta usku üldiselt omaks.⁶⁹ Religioossest ideoloogiast lähtuv radikaliseerumine ei ole praeguses Eestis veel laialt levinud probleem. Samas on Eesti kohus ühel korral mõistnud süüdi islamistliku terrorismi toetajad ja rahastajad.⁷⁰ Riigist on välja saadetud islamistliku terroriorganisatsiooni Hezbollah toetajad.⁷¹ Muutunud julgeolekuolukorras on oluline ennetavalt piirata terroristlike või ekstremistlike ideoloogiate levikut usuühenduste kaudu ja välistada usuorganisatsiooni kasutamist vaenu või vägivalda ohutamiseks mõne teise rahvuse, usu või kultuuriruumi vastu.

Riigikogu tunnistas 06.05.2024 Moskva Patriarhaadi Venemaa Föderatsiooni sõjalist agressiooni toetavaks institutsiooniks. Nii Ukrainas, Prantsusmaal, Lätis kui Moldovas on tehtud julgeolekuvajadustest tulenevalt muudatusi usuelumaastikul. Venemaa on kasutanud Moskva patriarhaadi alla kuuluvat Moldova õigeusu kirikut otseseks sekkumiseks 2024. aastal toimunud Moldova EL-i referendumisse ja presidendivalimistesse ning 2025. aastal toimunud parlamendivalimistesse. Lisaks on täheldatud koostööd Vene Õigeusu Kiriku kohalike harude ja Vene Föderatsiooni julgeolekuasutuste vahel Rootsis, Norras, USA-s, Tšehhis ja Bulgaarias.

⁶⁴ Vabaühenduste Liit (2026) 'Kvartaliaruanne huvikaitsest 1/2026', Hea Kodanik, 31. märts.

⁶⁵ Tallinna Ülikool (2021) Kohalike omavalitsuste vabaühenduste rahastamise analüüs. Haldusreformijärgsed rahastamise praktikad kohalikes omavalitsustes. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

⁶⁶ KÜSK (2021) 'Uuring: vabaühenduste rahastamine kohalikes omavalitsustes on muutunud läbipaistvamaks', 27. aprill.

⁶⁷ Eesti Linnade ja Valdade Liit (2025) XIX Linnade ja Valdade Päevad 2025. Programm, 10. aprill.

⁶⁸ https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumentid/usuasjad/eestis_registreeritud_usulised_uhendused_.pdf

⁶⁹ Statistikaamet. Rahva ja eluruumide loendus 2011. Rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad.

⁷⁰ Lisainfo aadressil <https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uuised/kohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatavad-vangi-ja-https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uuised/ringkonnakohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatud-mehed-osaliselt>

⁷¹ Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2025-2026, lk 41

Eesti põhiseaduse järgi on igaühel südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus. Riik ei reguleeri usu ega veendumuse sisu. Riigi ülesanne on kujundada õigusruum, kus nimetatud põhiõigused, sh usuvabadus on kaitstud ning välistatud oht, et usulisi ühendusi vaenulike riikide või välisriikides tegutsevate äärmusorganisatsioonide poolt ära kasutatakse. 2026. aasta 27. juunil jõustusid kirikute ja koguduste seaduse (KiKoS) muudatused, mille peamine eesmärk on kaitsta inimeste vabadust uskuda ilma vaenuliku mõjutustegevuse ohvriks sattumata ning välistada usuorganisatsiooni kasutamine vaenu või vägivalda õhutamiseks mõne teise rahvuse, usu või kultuuriruumi vastu. Muudatused puudutavad mh usuorganisatsioonide juhtimist ja ka nimevalikut. KiKoSe muudatused ei too automaatselt ühegi kiriku sulgemist ega ka ühegi usundi keelustamist Eestis, kuid toovad selgemalt välja riigi ja meie ühiskonna ootused siin tegutsevatele usuorganisatsioonidele, kes peavad igal juhul tegutsema Eesti seaduste alusel.

Kuna seadusemuudatused puudutavad hetkel ennekoike Moskva Patriarhaadi struktuuri kuuluvat Eesti Kristlikku Õigeusu Kirikut (EKÕK; varasem nimi Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik), alustas SIM juba paralleelselt KiKoSe muutmise seaduse eelnõu menetlemisega läbirääkimisi EKÕK-iga, arutamaks koguduste Vene Õigeusu Kirikust juriidilise lahtisidumisega seonduvat. Sarnased konsultatsioonid on toimunud Pühtitsa stavropigiaalse (vahetult Moskva patriarhile alluva) kloostriiga.

Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku administratiivset lahti sidumist Vene Õigeusu Kirikust pidas 2024. aastal 59% elanikest õigustatuks ja 26% mitte õigustatuks – eestlastest 77% ja muudest rahvustest elanikest peab seda sammu õigustatuks 23%, kuid 59% mitte.

Oluline on tagada turvaline ühiskond, mis võimaldab usuvabadust nii individuaalsel kui kollektiivsel tasandil, vältides samas ohtusid õigusriigile omaselt ja laskmata õigusi kuritarvitada.

Religioosse mitmekesisumisega seonduvalt on eesmärk tagada, et usuühendused, kus liikmeskonna enamus on sisserände taustaga, toimiksid lõimumise edendajatena, mitte takistajatena. Usulisi ühendusi tuleb julgustada joonduma Sidusa Eesti arengukavas sõnastatud Eesti identiteedi ja väärtustega, soodustamaks ühtse Eesti identiteedi kujunemist erineva taustaga elanikkonnarühmade seas.

Usuvabadust tagatakse teadmuspõhiselt ja arvestades ühiskonnas toimuvaid muutusi. Senised positiivsed praktikad kohandatakse uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve tegemist, usuelu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

PROGRAMMI TEGEVUSED

PROGRAMMI TEGEVUS 1. Kodanikuühiskond

PROGRAMMI TEGEVUS 2. Usuvabadus

Programmi tegevus 1: Kodanikuühiskond

Eesmärk

Elanike teadlikkus ja kodanikuaktiivsus on suurenenud. Kogukonnad, vabaihendused ja sotsiaalsed ettevõtted on võimekad. Poliitikat kujundatakse läbipaistvalt ja kaasavalt.

Mõõdikud

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2023	2024	2025	2025	2027	2028	2029	2030	
Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast	Suurem parem	-	-	-	33 %	33 %	33 %	33 %	33 %	Uuring „Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis“
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr	Suurem parem	-	-	-	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %	Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring

Teadlikud ja aktiivsed elanikud on alustala tugevale kodanikuühiskonnale, kus on soodustatud kõigile sobivad osalusvõimalused, loodud võimalusi annetamiseks ning vabatahtliku tegevusse kaasamiseks. Kodanikuaktiivsus aitab parandada ühiskonna sidusust ning suurendada kohalike probleemide lahendamise võimekust. Mõõdikud „Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast“ ja „Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr“ näitavad, kui suur osa elanikkonnast on valmis pidevalt panustama ühiskonna hüvanguks, aidates näiteks heategevusorganisatsioone, kogukonnaprojekte või sotsiaalseid algatusi. See aitab hinnata kodanike osalust ja aktiivsust vabaihendustes või kogukonnas ning annab märku usaldusest ja koostöövalmidusest ühiskonnas. Osakaalud näitavad kodanikuaktiivsust ning ühiskondliku kaasatuse tugevust, mis toetavad sotsiaalseid ja kogukondlikke algatusi.

Programmi tegevuse täitmine

Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Noorte osaluse ja kodanikupädevuse tugevdamine on oluline nii demokraatia kestlikkuse, kogukondliku sidususe kui ka ühiskonna kriisivalmiduse seisukohalt. ICCS 202 Eesti tulemused näitavad, et Eesti noorte tajutud enesetõhusus ühiskondlikes protsessides on langenud ning noorte osaluse toetamine vajab senisest süsteemsemat tähelepanu.⁷² Ka programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“ rõhutab vajadust suurendada eri vanuses elanike, sealhulgas noorte osalemist ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses.

Selle võimeistamiseks valmis 2025. aasta lõpus SIM-is noorte kodanikuühiskonda kaasamise ja kontseptsioon, mille eesmärk on tugevdada noorte kodanikuaktiivsust ja kodanikupädevust ning toetada nende osalemist vabaihenduste, kogukondade ja laiemalt ühiskonnaelus. Kontseptsioonis seatakse keskseks põhimõtteks, et noored ei ole üksnes sihtrühm, vaid partnerid ühiskonna arendamises; nende arvamust ja kogemust tuleb väärtustada ning neid tuleb kaasata otsustusprotsessides sisuliselt.⁷³ Kontseptsiooni arendatakse edasi 2026. aastal, sealhulgas täpsustatakse tegevuskava, partnerite rollid, elluviimise ajakava ja võimalikud rahastusallikad.

Noorte sisulisemaks kaasamiseks alustas 2025. aasta alguses SIM-i ja Eesti Noorteühenduste Liidu koostöös tööd ka SIM-i noortenõukogu. Koostöökokkuleppe kohaselt loodi noortenõukogu selleks, et kaasata noorte hääli siseturvalisuse poliitika kujundamisse, suurendada noorte teadlikkust SIM-i tegevusvaldkondadest ning toetada noorte kodanikuaktiivsust ja -teadlikkust.⁷⁴ Siseministri 6. juuni 2025 käskkiri näeb ette, et

⁷² Ümarik, M., Tinn, M., Idnurm, T., Kaarlõp, H.-L., Dibou, T., Mäe, K., Henno, I., Lauri, T. ja Pöder, K. (2023) Noorte hääli demokraatia kriisis: kodanikuhariduse väljakutsed. IEA 2022. aasta rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu (ICCS 2022) Eesti tulemused. Tallinn: Tallinna Ülikool / Haridus- ja Teadusministeerium.

⁷³ Siseministeerium (2025) Siseministeeriumi noorte kodanikuühiskonda kaasamise kontseptsioon (avaldamata).

⁷⁴ Siseministeerium ja Eesti Noorteühenduste Liit (2025) Koostöökokkulepe Siseministeeriumi ja Eesti Noorteühenduste Liidu vahel noortenõukogu loomiseks, 26. mai 2025

noortenõukogu kohtub SIM-iga vähemalt kaks korda aastas.⁷⁵ Noortenõukogu kogunes esimest korda 2025. aasta kevadel, mil arutati kriisideks valmistumise ja riskikommunikatsiooni teemasid.⁷⁶ 2025. aasta sügisel valideeriti noorte kodanikuühiskonda kaasamise kontseptsioon SIM-i noortenõukoguga.

20. novembril 2025 arutas Riigikogu põhiseaduskomisjoni algatusel olulise tähtsusega riikliku küsimusena kodanikuühiskonna arengut, demokraatia olukorda ning kollektiivsete pöördumiste rolli. Arutelu toimus EKAKi rakendamise raames, mille kohaselt käsitleb Riigikogu kodanikuühiskonna arengut regulaarselt riiklikult olulise küsimusena.⁷⁷ Arutelul rõhutati, et Eesti kodanikuühiskond on rahvusvahelises võrdluses tugev, kuid osalusdemokraatia, kaasamise kvaliteet ja kodanike tegelik mõju otsustusprotsessidele vajavad jätkuvalt arendamist. Siseminister Igor Taro tõi esile vabatahtliku tegevuse, kogukondliku sidususe ja vabaühenduste rolli ühiskonna kriisivastupidavuse tugevdamisel, kuid osutas ka madalale kodanikuaktiivsusele, eriti noorte ja vähem esindatud rühmade seas.⁷⁸

Tallinna Ülikooli võrdleva poliitika professor Mari-Liis Jakobson rõhutas, et kuigi Eesti demokraatia üldnäitajad on tugevad, jäävad osalusdemokraatia praktikad nõrgemaks. Tallinna Tehnikaülikooli Ragnar Nurkse innovatsiooni ja valitsemise instituudi teadmussirde juht ja Eesti Koostöö Kogu nõukogu aseesimees Külli Taro käsitles kollektiivseid pöördumisi ja Rahvaalgatus.ee rolli, tuues esile, et kümne aastaga on platvormil antud üle miljoni allkirja ning osa algatustest on viinud ka seadusemuudatusteni. Samas vajab süsteem paremat tagasisidet, selgemaid menetluspraktikaid ja tugevamat kodanikuharidust.⁷⁹

Arutelul peeti oluliseks ka EKAKi ajakohastamist ning Riigikogu kodanikuühiskonna toetusrühma taastamist, et tugevdada kodanikuühiskonna teemade järjepidevat käsitlemist Riigikogus ja parandada vabaühenduste kaasamist poliitikakujundamisse.⁸⁰

2025. aastal, andis siseminister Igor Taro kodanikupäeva tunnustusüritusel üle 15 kodanikupäeva aumärgi ning aasta kodaniku tiitli pälvis Piia Kallas erakordse pühendumuse eest vabatahtliku pääste arendamisel ja kodanikuühiskonna tugevdamisel.⁸¹ 2025. aastal esitati SIM-ile 51 ettepanekut kodanikupäeva aumärgi andmiseks ning 14 kandidaati aasta kodaniku tiitlile. Aasta kodaniku aunimetust anti välja 23. korda ja kodanikupäeva aumärke 28. korda.⁸² Kodanikupäeva tänuüritus toimub SIM-i ning KÜSKi ühisel korraldusel.

2026. aastal laieneb kodanikupäeva tähistamine esmakordselt kodanikunädalaks.⁸³

Kodanikupäeva ja edaspidi kodanikunädala tähistamine aitab nähtavaks teha Eesti kodanikuühiskonna mitmekesisust: tunnustatakse inimesi, kes panustavad vabatahtlikku tegevusse, kogukondade arendamisse, kodanikuharidusse, turvalisusesse ja ühiskonna sidususse. Sellised tunnustussündmused toetavad aktiivse kodanikuks olemise väärtustamist, tugevdavad kogukondlikku sidusust ning aitavad esile tõsta vabatahtliku panuse rolli Eesti ühiskonna toimimises ja siseturvalisuse tagamises. Kodanikupäeva paiku toimuvad jätkuvalt ka maakondlikud tunnustussündmused, mida korraldavad maakondlikud arenduskeskused koostöös kohalike partneritega.

Viimaste aastate kriisikogemused, sh COVID-19 ja Ukraina sõjaga seotud abistamine, näitavad, et kuigi inimeste valmisolek panustada on olemas, sõltub vabatahtliku tegevuse ulatus, kvaliteet ja kestlikkus tugevalt koordineerimisest ning toetavast taristust. 2026. aasta VABU uuringu järgi tõid kriisid esile spontaansete vabatahtlike rolli: inimesed soovivad kiiresti aidata, sageli sotsiaalmeedia ja isiklike võrgustike kaudu. Samas rõhutab uuring, et vabatahtlike panuse kvaliteet ja turvalisus sõltuvad selgest koordineerimisest, rollijaotusest, juhendamisest ja järeletoest; kriisi ajal ei saa toimivat taristut nullist üles ehitada ning kriisivalmiduse tugisüsteem peab olema olemas enne kriisi.⁸⁴ Arvestades, et vabatahtlikkuse tase on püsunud stabiilne ning selle kestlikkus eeldab teadlikku arendamist ja toetust, on programmi sihiks seatud olemasoleva

⁷⁵ Siseminister (2025) Siseministeeriumi noortenõukogu moodustamine. Käskkiri nr 1-3/46, 6. juuni 2025

⁷⁶ Eesti Noorteühenduste Liit (s.a.) Noortenõukogud.

⁷⁷ Riigikogu (2025) 'Riigikogu arutas kodanikuühiskonna arengut ja kollektiivsete pöördumiste rolli', 20. november.

⁷⁸ Riigikogu (2025) 'Riigikogu arutas kodanikuühiskonna arengut ja kollektiivsete pöördumiste rolli', 20. november.

⁷⁹ Eesti Koostöö Kogu (2025) '20. novembril 2025 arutas Riigikogu olulise tähtsusega riikliku küsimusena kodanikuühiskonna arengut, demokraatia olukorda ning kollektiivsete pöördumiste rolli', 24. november.

⁸⁰ Vabaühenduste Liit (2025) 'OTRK kodanikuühiskonna arengust', Hea Kodanik, 24. november.

⁸¹ Siseminister (2025) 2025. a kodanikupäeva aumärgi ja aasta kodaniku aunimetuse andmine. Käskkiri nr 1-3/79, 24. november 2025.

⁸² ERR (2025) 'Tänavune aasta kodanik on Piia Kallas', 26. november.

⁸³ Siseministeerium (2026) 'Kodanikupäev muutub kodanikunädalaks! Tule ja osale eelsündmusel', 12. märts.

⁸⁴ Kasearu, K., Kass, K., Linno, M. ja Trumm, A. (toim.) (2026) Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Uuringu lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

osalustaseme hoidmine ning selle kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamine. Ekspertide ja praktikute hinnangul on spontaansed vabatahtlikud kriisidega toimetulekul oluline ressurss, kuid nende panuse mõjusaks rakendamiseks on vaja kohaliku tasandi koordineerivaid tugipunkte, selgeid tööülesandeid, ohutuspõhimõtteid ja emotsionaalset tuge.⁸⁵

Annetamiskultuuri edendamisel on jätkuvalt oluline roll annetamistalgutel, mida veab eest Vabaühenduste Liit koostöös maakondlike arenduskeskuste võrgustikuga. 2025. aastal toimusid annetamistalgud seitsmendat korda ning püstitasid ajaloo suurima tulemuse: kokku annetati 190 522 eurot. Talgutel osales 103 ühingat ning osalemise eelduseks oli annetuste kogumise hea tavaga liitumine.⁸⁶ „Ma armastan aidata“ keskkonnas koguti 92 910 eurot, millele Swedbank lisas 40 000 eurot; teiste kanalite kaudu annetati veel 57 612 eurot. Talgupäeval tehti üle 4500 annetuse ja keskmine annetus oli 31,60 eurot.⁸⁷

Annetamistalgud aitavad vabaühendustel leida uusi annetajaid, tugevdada sidemeid olemasolevate toetajatega ning tõsta annetuste kogumise usaldusväarsust ja nähtavust. Samal ajal on Vabaühenduste Liidul laiem roll annetuskultuuri arendamisel: liit koondab annetuste kogujaid, edendab annetuste kogumise head tava ning teeb huvikaitset annetusvaldkonna maksu- ja õigusruumi parandamiseks, et annetamine toetaks senisest tugevamalt vabaühenduste jätkusuutlikkust ja ühiskonna sidusust.

Selleks, et soodustada kodanikuühiskonna järelkasvu, jätkas KÜSK 2024. aastal Euroopa Sotsiaalfondi ja SIM-i projekti „Toetuse andmise tingimused kodanikuühiskonna mõju suurendamiseks ja arengu toetamiseks“. Projekti eelarve on pisut üle 2 miljoni euro, millest 70% on Euroopa Sotsiaalfondi toetus ja 30% Eesti kaasfinantseering. Tegevustega alustati 2024. aastal ning nende eesmärk on koolitada maakondlike vabaühenduste konsultante ning suurendada maakondades laste ja noortega tegelevate vabaühenduste kaasamisoskust.

Täpsemalt tegeleb KÜSK projekti raames järgmisega:

1. arendab süsteemset ja kogukonnapõhist laste ja noorte kaasamismudelit (tagab kodanikuühiskonna järelkasvu);
2. parandab laste ja noortega tegelevate vabaühenduste kaasamis- ja osalemisoskusi (loob võimalusi vabaühenduste arendamiseks, arendab ja tugevdab vabaühendusi, keskendudes laste ja noortega tegelevatele vabaühendustele).

2025. aastal viidi KÜSK projekti raames ellu järgmised tegevused:

1. viidi ellu arenguprogramm 20- le vabaühenduste konsultantidele ja seotud inimestele⁸⁸;
2. SA Mõttekoda Praxis viis läbi uuringu: "Maakondlike vabaühenduste laste ja noorte kaasamisoskuste tõstmise kontseptsioon"⁸⁹;
3. 2025. aasta lõpuks oli korraldatud projekti raames 29 sekkumist, mis on maakondlikud või maakonnaülesed head näited laste ja noorte kaasamise ning vabaühenduste koostöös.⁹⁰

Võimekad ja hoolivad kogukonnad

2025. aastal kogukonna innovatsioonifondi taotlusvooru ei avatud, kuna SIM vaatas meetme tingimusi ja eesmärgiseadet põhjalikumalt üle. Eesmärk oli kujundada toetusmeede ümber nii, et see vastaks paremini kogukondade kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse tugevdamise vajadustele ning toetaks senisest selgemalt kohalike kogukondade, vabaühenduste, korteriühistute ja kohalike omavalitsuste koostööd kriisideks valmistumisel. 2026. aastal asendus kodanikuühiskonna innovatsioonifond kogukonnafondiga, mille eesmärk on suurendada kogukondade võimekust ja kriisivalmidust ning arendada kogukondlikku valitsemisviisi. Toetus on suunatud kohalikele kogukondadele, vabaühendustele, kogukondlikele algatustele ja väiksematele korteriühistutele, et tugevdada nii füüsilist kriisivalmidust kui ka kogukondlikku koostööd, õppimist ja ühist tegutsemist.⁹¹

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Vabaühenduste Liit (2025) 'Annetamistalgud 2025 – kuidas läks?', Hea Kodanik, 8. detsember.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Vt: <https://kysk.ee/taotlejale/rahvusvahelised-programmid-ja-projektid/esf-sim/arenguprogramm/>.

⁸⁹ Vt: <https://kysk.ee/taotlejale/rahvusvahelised-programmid-ja-projektid/esf-sim/maakondlikud-arendustegevused-vabauhendustele/#praxis>

⁹⁰ Vt: <https://kysk.ee/taotlejale/rahvusvahelised-programmid-ja-projektid/esf-sim/esf-sim-projekti-uudised/>

⁹¹ Siseminister (2026) Kogukonnafondi toetuse andmise tingimused ja kord. Määrus nr 6, vastu võetud 11.03.2026. RT I, 12.03.2026, 6.

SIM-i strateegiline partner kogukondade suunal, Eesti Rahvaülikoolide Liit koostöös MTÜ-ga Maakondlikud Arenduskeskused, jätkas 2025. aastal eri osapoolte teadlikkuse suurendamist kogukonnakeskse valitsemisviisi, kogukondade arendamise ja kohaliku omavalitsuse ning kogukondade koostöö teemadel. Liidu hinnangul oli aruandeaasta edukas ning planeeritud tegevused viidi ellu. Olulise arenguna tõi liit esile, et kogukonnateemad on muutunud nähtavamaks - nende poole pööratakse üha enam, et avada kogukonna tähendust, kaasaegse kogukondade arendamise põhimõtteid ning kogukonna ja omavalitsuse koostöövõimalusi. Üha enam tuntakse huvi ka selle vastu, kes on kogukonna arendaja ja millised on tema ülesanded.

2025. aasta ühe olulisema tulemusena valmisid erinevad materjalid kogukondade kriisivõimekuse tugevdamiseks. Materjalid koondati Kogukonnaveebi ning 2026. aasta alguses kavandatakse nende laiemat tutvustamist, et info jõuaks nii kogukondade kui ka omavalitsusteni. Need materjalid toetavad kogukondi ka 2026. aasta KÜSKi kogukonnafondi taotluste ettevalmistamisel. Toetamaks kogukondade kriisideks valmistumist ning ka kriisiplaanide koostamist, loodi 2025. aasta lõpul eraldi veebikeskkond Kogukonnaveebi, kus on nii erinevad taskuhäälingu klipid, videokoolitused jms õppematerjalid keskselt kokku koondatud (leitav: <https://kogukonnaveeb.ee/kogukonnad/#kriisikindlus>).

Liit jätkas ressursipõhise ehk tugevustel põhineva kogukondade arendamise mudeli – ABCD ehk Asset Based Community Development – testimist. 2025. aastal jõuti lõpule testimise teise lennuga ning alustati selle analüüsi. Protsessi toetab ka Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledžis valmiv magistr töö ressursipõhisest kogukondade arendamisest. Samuti uuendatakse juhendmaterjale ning protsessi tulemused võetakse kokku 28. märtsil 2026 toimuval seminaril.

Kogukonnatöö olulisuse nähtavaks tegemisel ja kohaliku tasandi koostöö tugevdamisel oli oluline roll ka koostööl maakondlike arenduskeskustega (MAK). MAK-ide toel kaardistati omavalitsustes kogukonnatöoga seotud ametnikke ja komisjone ning toetati kohaliku tasandi teadmiste ja võrgustike kujunemist. Samal ajal tuleb liidu hinnangul jätkata kogukonna mõiste ning kogukonnakeskse lähenemise ja valitsemisviisi selgitamist. 2026. aastal on kavas pöörata suuremat tähelepanu kohalikele omavalitsustele ja koostööpartneritele, et kogukonnakeskse lähenemise aluspõhimõtteid ühiselt paremini mõista, rakendada ja väärtustada. Veel konkreetseid näiteid Rahvaülikoolide Liidu ning MAK-ide tegevuste kohta kogukondade suunal on võimalik leida aadressil <https://kogukonnaveeb.ee/tegevused/>.

Toetamaks kogukondade võimekuse suurendamist, kogukonnakeskse valitsemisviisi edendamist ja kogukondade kriisivalmidust, jätkas SIM-i strateegiline partner Eesti Külaliikumine Kodukant 2025. aastal tegevusi, mis keskendusid elanikkonnakaitsele, kogukondade ja kohalike omavalitsuste koostööle ning külakogukondade võrgustike tugevdamisele. Kodukandi strateegilise partnerluse eesmärk on suurendada kogukondade kaasatust kohaliku elu kujundamisse ning tõsta kogukondade ja kohalike omavalitsuste teadlikkust kriisidega toimetuleku võimalustest.

2025. aastal jätkas Kodukant koostöös Päästeameti, kohalike omavalitsuste ja maakondlike võrgustikega kogukonnapõhise kriisivalmiduse teema hoidmist ja laiendamist. Kodukandi 2025. aastal valitud juhatus rõhutas, et pingestunud julgeolekuolukorra ja sagenevate ilmastikust tingitud ohuolukordade tõttu on organisatsiooni fookuses elanikkonnakaitse ja siseturvalisusega seotud tegevused ning strateegilise partnerina jätkatakse panustamist inimeste turvatunde suurendamisse.⁹²

Kogukondade võimekuse ja heade praktikate nähtavaks tegemist toetas ka 2025. aasta Eesti Aasta küla konkurss, mida Kodukant korraldab iga kahe aasta tagant. Konkursil osalesid kandidaadid kõigist 15 maakonnast ning aasta külaks valiti Oru külade piirkond Läänemaalt. Konkursi kaudu tõsteti esile tugevaid, koostöövõimelisi ja uuenduslikke kogukondi; SIM-i ja Päästeameti turvalisuse eripreemia pälvisid Lähkma ja Saunametsa külad Pärnumaal.⁹³ Samuti aitas Kodukandi üle-eestiline võrgustik tuua esile toimivaid kogukonnapraktikaid, mida saavad eeskujuks võtta teised külad, omavalitsused ja kohalikud partnerid.

Kogukondade ja KOV-ide teadlikkusega kohaliku omavalitsuse ja kogukondade koostöövõimlaustest tegeles aktiivselt ka MAK võrgustiku vabaihenduste konsultandid, kellel on laialdased teadmised maakonna kogukondadest, vabaihendustest, eestvedajatest ja sädeinimestest. Teenuse pakkumise käigus viivad konsultandid kokku erinevaid osapooli erinevates sektorites nii valdkondadesiseselt kui -vaheliselt.

⁹² <https://kodukant.ee/kulaliikumine-kodukant-sai-uu-e-juhatuse/>

⁹³ Eesti Külaliikumine Kodukant (2025) "Eesti Aasta küla 2025 on Oru külade piirkond Läänemaalt"

Sündmuste korraldamise ning eriilmelistel üritustel osalemisega viivad konsultandid osapooli kokku, räägivad võimalustest ja julgustavad koostööd tegema. Läbi iseenda eeskuju pealehakkamises, koostöö tegemises ja teadmiste vahetamises innustavad nad olema aktiivsed koostööpartnerite ja lahenduste leidmises. Konsultandid osalevad erinevatel ümarlaudadel (KOV-põhised, kultuurialased jne), kriisiplaani koostamise kokkusaamistel. Konsultandid märgivad, et kohaliku tasandi ja kogukondade koostöö sõltub väga palju ametnikust, kes antud valdkonna eest KOV-is vastutab, samuti sõltub teadlikkuse kasv kohalikust ametkonnast, kas soovitakse oma teadlikkust tõsta või peetakse seda tüütuks ja liigseks tööülesandeks.

2025. aastal jätkus KÜSK-i juures kogukonna eestvedaja stipendiumikonkurss, mille eesmärk on tunnustada ja toetada kohalike kogukondade aktiivseid eestvedajaid. Stipendiumi andmise aluseks kehtestati uus siseministri määrus „Kogukonna eestvedaja stipendiumi tingimused ja kord“, mille järgi viiakse läbi stipendiumi taotlusvoor ning määratakse stipendiumi taotlemise, menetlemise, kasutamise ja tagasinõudmise tingimused.⁹⁴ KÜSK-i 2025. aasta ülevaate järgi tõusid taotlustes esile uute kogukondlike algatuste käivitamine, eestvedajate juhtimis-, koostöö- ja meeskonnatööoskuste arendamine, kohaliku omavalitsuse ja partnerorganisatsioonidega suhete tugevdamine ning kogukondliku kriisivalmiduse parandamine.⁹⁵ Seega toetas stipendiumikonkurss otseselt kogukondade elujõulisust, eestvedajate arengut ja kohaliku koostöövõimekuse kasvu.

Võimekad vabaihendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Võimekate vabaihenduste ja sotsiaalsete ettevõtete arendamisel on jätkuvalt oluline roll KÜSK-i tegevustel, mille kaudu toetatakse ühenduste arenguvõimekust, rahvusvahelistumist ja ligipääsu välisrahastusele. 2025. aastal arenguhüppe ega arenguhüpet ettevalmistavat taotlusvoorut 2025. aastal ei avatud; küll aga taasavatakse need 2026. aastal.

2025. aastal oli fookuses vabaihenduste rahvusvahelise koostöö toetamine. KÜSK avas rahvusvahelise koostöö toetused kolmes suunas: reisitoetused, välisprojektide omafinantseeringu toetused ning rahvusvaheliste katusorganisatsioonide suursündmuste korraldamise toetused Eestis.⁹⁶ Kuigi voorud avanesid alles septembri alguses ja sulgusid aasta lõpus, püsis taotlemisaktiivsus KÜSK-i hinnangul varasema aastaga sarnasel tasemel. KÜSK toetas 2025. aastal rahvusvahelist koostööd kokku 47 rahastatud projekti kaudu; vooru kogueelarve oli 140 000 eurot, millest 40 000 eurot oli suunatud reisitoetustele ning 100 000 eurot välisprojektide omafinantseeringu ja katusorganisatsioonide suursündmuste toetamiseks.⁹⁷

Rahvusvaheliste katusorganisatsioonide suursündmuste vastu oli KÜSK-i hinnangul huvi suurem, kui esitatud taotluste arv näitas. Üheks takistuseks kujunes nõue, et taotlus tuleb esitada vähemalt 60 kalendripäeva enne sündmuse algust, mis septembris avanenud vooru puhul vähendas osa organisatsioonide võimalust toetust taotleda.⁹⁸ Samas kinnitab rahvusvahelise suuna taotlusvoorude aktiivne kasutamine, et vabaihendustel on püsiv huvi rahvusvahelise koostöö, teadmussirde ja võrgustumise vastu.

Alates 2021. aastast tegutseb KÜSK Euroopa Liidu „Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi“ ehk CERV (*Citizens, Equality, Rights and Values*) programmi kontaktpunktina. KÜSK-i ülesanne kontaktpunktina on vahendada toetusmeetme teavet ja nõustada vabaihendusi taotluste ettevalmistamisel. Selleks jagatakse jooksvalt infot veebilehel www.kysk.ee/cerv, korraldatakse infotunde ning esinetakse eri üritustel ja sotsiaalmeedias. 2023. aastal toimunud voorudest on programmist toetust saanud ja toetuse andmise lepingu allkirjastanud (peapartnerina, tavapartnerina) 20 organisatsiooni Eestist (9 MTÜd või sihtasutust, 8 riigiasutust või kohaliku omavalitsust, üks eraettevõtte ja kaks avalik-õiguslikku ülikooli). Kolm organisatsiooni on saanud toetust mitme projektiga. Kokku saadi toetust summas 1,15 miljonit eurot ja 19 projekti ellu viimiseks. Peataotleja rollis olid Eesti organisatsioonid kahel korral.

2025. aasta taotlusvoorude esimese poolaasta seisuga on toetust saanud vähemalt 16 projekti, milles osalevad Eesti organisatsioonid või omavalitsused. Need projektid toovad Eestisse ligikaudu 1,63 miljonit eurot toetust. Kokku on CERV programmist Eestisse toetusi tulnud 2021-2025 I poolaasta ligi 3,2 miljonit eurot.

⁹⁴ Siseminister (2025) Kogukonna eestvedaja stipendiumi tingimused ja kord. Määrus nr 29, vastu võetud 17.10.2025. RT I, 21.10.2025, 14.

⁹⁵ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2025) 'Kogukonna eestvedaja stipendiumile esitati 36 taotlust üle Eesti', 2. detsember.

⁹⁶ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2025) 'Rahvusvahelise koostöö toetused avanevad septembri alguses', 29. august.

⁹⁷ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2026) 'KÜSK toetas 2025. aastal rahvusvahelist koostööd 47 rahastatud projekti kaudu', 26. jaanuar.

⁹⁸ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2025) Rahvusvaheliste katusorganisatsioonide suursündmuste konkurss 2025.

Ühiskondlike algatuste inkubaatori NULA programmi eesmärk on soodustada sotsiaalset innovatsiooni ning toetada ühiskondlikel algatustel põhinevate lahenduste loomist Eesti ühiskonna teravatele probleemidele.⁹⁹ NULA inkubaatorit viivad ellu Heateo Sihtasutus ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital; programm aitab algatustel oma ideid testida, arendada ja kasvatada need elujõulisteks ning mõjusateks lahendusteks.¹⁰⁰

2025. aastal ehk NULA 10. hooajal esitati ideekorjesse 77 ühiskondliku mõjuga ideed, millest inkubaatorisse valiti 10 meeskonda. Peaaegu 80% esitatud ideedest puudutas vaimse tervise, hariduse või sotsiaalvaldkonna probleeme, ülejäänud keskendusid keskkonna- ja kriisivalmiduse teemadele.¹⁰¹ Juunist jaanuarini kestva programmi jooksul läbisid meeskonnad praktilised töötoad ning said mentorite ja ekspertide tuge, et arendada oma ideest toimiv lahendus.¹⁰²

Kümne aasta jooksul on NULA-sse esitatud 805 ideed ning 92 algatust on saanud võimaluse inkubaatoris osaleda. KÜSK on NULA algatustele eraldanud kokku 665 000 eurot stardiraha.¹⁰³ Programmi toel on kasvanud mitmed tuntud ja mõjusad algatused, näiteks Asendusõpetajate programm, Vaikuseminutid, Logopesa, Digiõps, Räägime Surmast, Avatud Kool ja teised.¹⁰⁴ NULA panus Eesti kodanikuühiskonda ja sotsiaalsesse innovatsiooni on seega märkimisväärne: programm toetab uute lahenduste pealekasvu, tugevdab algatajate võimekust ning aitab ühiskondlikel ideedel kasvada kestlikeks organisatsioonideks ja teenusteks.

2025. aastal oli Vabaühenduste Liidu strateegilise partnerluse tegevus valdavalt ettevalmistav ja võimekust loov. Oluliseks saavutuseks oli koolitus- ja arendusjuhi värbamine, kes alustas tööd 2025. aasta novembris ning käivitas liidu koolitus- ja arendustegevuse strateegilise mõtestamise. Selle raames kaardistati olemasolevad juhendmaterjalid ja käsiraamatud, hinnati 11 materjali ajakohasust ja kasutusloogikat ning lepitati kokku põhimõtted, kuidas liikuda PDF-põhiselt lähenemiselt modulaarsema veebipõhise teabekeskuse suunas. See loob aluse vabaühendustele pakutavate juhiste, koolituste ja tööriistade süsteemsemaks uuendamiseks aastatel 2026–2027.¹⁰⁵

Teiseks oluliseks tulemuseks oli vabaühenduste eetikakoodeksi uuendamise protsessi käivitamine. 2025. aastal toimus koostöös Tartu Ülikooli eetikakeskusega arutelu, mille järel moodustati 12-liikmeline tööühm. Tööühm täpsustas koodeksis kajastatavaid väärtusi, kaardistas seni ebapiisavalt käsitletud teemad, analüüsis järelevalve- ja jõustamismehhanismide vajadust ning sõnastas esmased sammud uuendatud koodeksi rakendamiseks. 2025. aasta lõpuks oli uue eetikakoodeksi mustand lõpusirgel ning paralleelselt kaardistati selle seosed annetuste kogumise hea tava ja läbipaistva huvikaitse hea tavaga.¹⁰⁶

Annetuskultuuri arendamisel saavutas Vabaühenduste Liit 2025. aastal märkimisväärse tulemuse. Annetamistalgutel osales 103 ühingut ning ametlikel talgutel osalemise eelduseks oli annetuste kogumise hea tava järgimine. See tõi hea tava võrgustikku juurde 31 uut ühingut. Talgute eel korraldati kolm töötuba, milles osales 57 ühingut. Annetamistalgute raames koguti kokku 190 522 eurot, mis oli talgute ajaloo suurim tulemus; talgupäeval tehti üle 4500 annetuse ning keskmine annetus oli 31,60 eurot.¹⁰⁷

Lisaks alustas Vabaühenduste Liit ettevalmistusi praktikantide kaasamise juhiste ja dokumendipõhjade loomiseks ning vabaühenduste mõju mõõtmist ja kasvatamist toetavate tööriistade arendamiseks. Mõlemas valdkonnas on peamised tegevused kavandatud aastatesse 2026–2027, kuid 2025. aastal loodi selleks vajalik organisatsiooniline võimekus ning alustati sisuliste ettevalmistustega. Mõju mõõtmise teemal peeti esmaseid konsultatsioone seniste partneritega ning liit plaanib 2026. aastal liikuda edasi mõju kasvatamise ja mõõtmise tööriistade väljatöötamisega.¹⁰⁸

2025. aastal viidi lõpule Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku (SEV) ja Vastutustundliku Ettevõtluse Foorumi (VEF) ühinemine. Ühinenud organisatsioon kannab alates 2025. aastast nime Kestliku Ettevõtluse Liit KELL ning ühendab nüüdsest nii sotsiaalsed kui vastutustundlikud ettevõtted ühise katuse alla, et edendada

⁹⁹ Siseminister (2025) Kodanikuühiskonna Nupukate Lahenduste starditoetuse tingimused ja kord. Määrus nr 13, vastu võetud 03.04.2025. RT I, 04.04.2025, 1.

¹⁰⁰ Heateo Sihtasutus ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2026) NULA 10. Raport.

¹⁰¹ Heateo Sihtasutus (2025) 'NULA juubelihooajaks laekus seitsekümmend seitse maailmamuutvat ideed', 15. aprill.

¹⁰² Heateo Sihtasutus (2025) 'NULA inkubaatori 10. hooaeg annab tuule tiibadesse 10 uudsele algatusele', 10. mai.

¹⁰³ Heateo Sihtasutus ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2026) NULA 10. Raport.

¹⁰⁴ Heateo Sihtasutus (2025) 'NULA inkubaatori 10. hooaeg annab tuule tiibadesse 10 uudsele algatusele', 10. mai

¹⁰⁵ Vabaühenduste Liidu 2025. aasta strateegilise partnerluse aruanne

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

kestlikku ettevõtlust Eestis tõhusamalt ja suurema mõjuga SIM-i, KÜSK-i ja teiste partnerite koostöös osaletakse aastatel 2024-2028 ESF+ ning SI+ rahastatava rahvusvahelise projekti *National Competency Centres for Social Innovation* jätkuprojektis *European Social Innovation Alliance* (ESIA), mis keskendub sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskuste jätkusuutlikkusele ning sotsiaalse innovatsiooni valdkonna arendamisele. 2025. aastal liikus projekt käivitamisfaasist sisuliste arendustegevuste etappi. Eesti fookuses oli sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskuse ja võrgustiku võimekuse kasvatamine, koostöö tugevdamine sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte vahel, kompetentsikeskuse 2025–2030 strateegia kujundamine, uuringute läbiviimine ning rahvusvahelise koostöö edendamine.¹⁰⁹ ESIA võrgustik ühendab 25 organisatsiooni Eestist, Saksamaalt, Luksemburgist ja Hollandist ning toetab teadmussiiret, õppereise, ühisüritusi ja rahvusvahelisi koostööformaate.¹¹⁰

Vabaühenduste võimekust, kohaliku tasandi aktiivsust ja koostööd ning kogukondlikkust toetavad MAK võrgustiku vabaühenduste konsultandid. Seisuga 31.12.2025 töötas Eestis 17 maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultanti, kellest kolm pakkusid nõustamist ka vene keeles ja seitse inglise keeles. Maakondlike arenduskeskuste konsultandid nõustavad vabaühendusi igas maakonnas kogu organisatsiooni arengutsükli jooksul ning teenus on vabaühendustele tasuta.¹¹¹

2025. aastal vähenes nõustamiste arv võrreldes 2024. aastaga 16%, kuid osalejate koguarv ulatus 5263 inimeseni, mis näitab, et oluline osa nõustamisest toimus suurematele sihtrühmadele suunatud vormides, näiteks grupinõustamiste, koolituste ja infopäevadena. Kokku toimus 1245 eestikeelset, 35 ingliskeelset ja 232 venekeelset nõustamist. Nõustamiskanalitest kasutati enim e-kirja teel nõustamist, mida oli 589 korral; telefoni teel nõustamisi oli 385, kohtumisi 339, grupinõustamisi 57, koolitusi 38, infopäevi 29 ning muid nõustamisvorme 75.

Nõustamiste sisus olid 2025. aastal enim esindatud ühingu projektide nõustamine, mida tehti 482 korral, organisatsiooni tegevusvõimekuse ja juhtimise nõustamine 268 korral ning organisatsiooni asutamisega seotud nõustamine 267 korral. Lisaks nõustati 182 korral ühingu tegevuste rahastamist, 103 korral organisatsiooni arendamist, 48 korral eestvedajate inspireerimist ning 34 korral kohalikke omavalitsusi. Muudel teemadel nõustati 128 korral. Need andmed näitavad, et konsultantide roll ei piirdu üksikküsimustele vastamisega, vaid hõlmab vabaühenduste arengu, juhtimise, rahastuse, projektide ja koostöövõimekuse süsteemset toetamist.¹¹²

Konsultandid on nõustanud inimesi ja ühinguid ka erinevatel rahastusvõimaluste ja projektide teemal, sh KOP programm, LEADER toetusmeetmed, KOV toetusmeetmed, KULKA, Erasmus jms toetusmeetmed. Kuna teenuse kvaliteetseks pakkumiseks esineb jätkub palgasurve, on oluline analüüsida, milliseid ülesandeid vabaühenduste konsultandid lisaks täidavad ning kas neile on ka täiendav rahastusallikas olemas.

Peale nõustamisteenuse toimib edukalt ka infoportaal www.mtyabi.ee, mis pakub kirjalikke juhiseid ja nõuandeid kodanikuühiskonna algatustele.

Läbipaistev ja kaasav poliitikakujundamine

Kohaliku tasandi rahastamise läbipaistvusele on tähelepanu pööranud mitmes uuringus. KÜSK-i tellimusel ja Tallinna Ülikooli läbiviidud 2021. aasta analüüs näitas, et vabaühenduste rahastamine kohalikes omavalitsustes oli võrreldes 2016. aastaga muutunud selgemaks ja läbipaistvamaks, kuid praktikas esines jätkuvalt erinevusi rahastamiskordades, info avalikustamises ja hindamispõhimõtete kasutamises.¹¹³ Uuring tugines korduvanalüüsile: esimese andmekogumise viisid 2016. aastal KÜSK-i tellimusel läbi maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultandid ning 2020. aasta uuringus kogusid konsultandid andmeid uuesti.¹¹⁴ Sarnane korduvküsitlus viidi KOV-ides läbi ka 2025. aastal ning selle tulemusi tutvustati 10. aprillil 2025 Linnade ja Valdade Päevadel; avalik programm kinnitab, et seal käsitleti MTÜde rahastamise korda, hindamiskriteeriume, toetuse saajaid ja info avalikustamist KOV-ide kodulehtedel.¹¹⁵

¹⁰⁹ SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (s.a.) Social Innovation Competence Centre Development Project 2.0.

¹¹⁰ European Social Innovation Alliance (s.a.) The European Social Innovation Alliance: ESIA.

¹¹¹ Ibid

¹¹² Maakondlike arenduskeskuste vabaühenduste konsultantide 2025. aasta teenusstatistika, Siseministeeriumile/KÜSKile esitatud andmed.

¹¹³ Tallinna Ülikool (2021) Kohalike omavalitsuste vabaühenduste rahastamise analüüs. Haldusreformijärgsed rahastamise praktikad kohalikes omavalitsustes. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

¹¹⁴ KÜSK (2021) 'Uuring: vabaühenduste rahastamine kohalikes omavalitsustes on muutunud läbipaistvamaks', 27. aprill.

¹¹⁵ Eesti Linnade ja Valdade Liit (2025) XIX Linnade ja Valdade Päevad 2025. Programm, 10. aprill.

2025. aastal tugevdas Vabaühenduste Liit oma rolli kaasava poliitikakujundamise, huvikaitsevõimekuse ja vabaühenduste rahastamise läbipaistvuse eestkõnelejana. Huvikaitsevõimekuse arenguprogrammi ettevalmistamisel liiguti edasi enesehindamise mudeli arendamisega: mudeli valmimisaste oli aasta lõpuks hinnanguliselt 80–85% ning alustati soovitude koostamist, et kasutada mudelit edaspidi organisatsioonide arendamise ja koolitusvajaduste kaardistamise tööriistana.¹¹⁶

Strateegilise partnerluse valdkonnas koostas liit rahastamise juhendmaterjali uuendamise tegevusplaani, sealhulgas strateegilise partnerluse peatüki kavandi. Samuti anti sisendit mitme ministeeriumi rahastamismääruste uuendamisse ning alustati strateegilise partnerluse vahhindamise meetodika ettevalmistamist, mida on kavas 2026. aastal katsetada vähemalt kahes ministeeriumis.¹¹⁷

Rahastamise läbipaistvuse suurendamisel saavutati 2025. aastal olulised tulemused. MTÜ-raha portaali andmeid uuendati kahel korral: kevadel lisati 2023. aasta andmed ning aasta lõpuks oli peaaegu lõpule viidud 2024. aasta andmete lisamine. Andmete korrastamine aitab vähendada avaandmete eksitavat tõlgendamist ning anda täpsemat ülevaadet vabaühenduste rahastamise trendidest.¹¹⁸ Lisaks valmis ja avaldati teine variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise kohta, milles võrreldi 2023–2025. aasta rahastamispraktikaid kümne aasta taguste tulemustega. Avaliku info järgi hinnati raportis ministeeriumide rahastamispraktikaid kuues kategoorias: avalik huvi, tulemuslikkus, kaasatus, läbipaistvus, ligipääsetavus ja võimekus.¹¹⁹

Kaasamise kvaliteedi edendamisel panustas Vabaühenduste Liit Riigikantselei koosloome arengukiirendisse, esitades näidiskaasusi kaasamise hea tava rakendamise kitsaskohtade arutamiseks ning osaledes lõpuseminaril ettekandega kaasamise headest ja halbadest praktikatest. Koosloome arengukiirendi eesmärk on toetada ministeeriume kaasavamate poliitikakujundamise lähenemiste katsetamisel ja elluviimisel.¹²⁰

Laiemalt koondas liit 2025. aastal vabakonna sisendit Avatud Valitsemise Partnerluse tegevuskava uuendamisse, panustas EKAK-i valitsuskomisjoni aruteludesse ning tõi huvikaitstes esile rahvusvahelise vaate kodanikuruumi kitsaskohtadele. Aasta teises pooles pöörati tähelepanu ka valimiste ja poliitreklaami reeglite praktilisele mõjule vabaühendustele, et tagada põhiõiguste kaitse ja regulatsiooni eesmärkide parem tasakaal.¹²¹

Teenused

Programmi tegevust „Kodanikuühiskond“ viiakse ellu SIMi teenuse kaudu. Programmi tegevuse eesmärgi saavutamiseks vastutab SIM kodanikuühiskonna poliitika väljatöötamise ja selle elluviimise koordineerimise eest. SIM aitab kaasa kodanikuühenduste koostööle Vabariigi Valitsusega, keskendub kogukonnakeskse lähenemisviisi juurutamisele, kodanikuühiskonna kriisikindluse ja kerksuse suurendamisele. Samuti pööratakse tähelepanu ühiskondliku polariseerituse vähendamisele, arutelukultuuri ja kodanikuhariduse edendamisele. SIM vastutab ettevõtluse toetamise instrumentide vabaühendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele ligipääsetavaks tegemise eest.

Teenuse nimetus	Teenuse eesmärk	Teenuse lühikirjeldus	Teenust elluviiv asutus
Kodanikuühiskonna poliitika kujundamine	Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine.	Teenusega kavandatakse Eesti kodanikuühiskonna riiklikku poliitikat ja koordineeritakse selle elluviimist ning aidatakse kaasa kodanikuühenduste koostööle Vabariigi Valitsusega.	SIM

Olulisemad arendus- ja tegevuseesmärgid

Prioriteetne väljakutse: Kodanikuühiskonna kriisikindlus ja kerksus	Vastutaja
---	-----------

¹¹⁶ Vabaühenduste Liidu 2025. aasta strateegilise partnerluse aruanne

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

1.	Tugevdatakse kogukondade kriisivalmidust ja kodanikuühiskonna kerkust kogukonnafondi (KOF) ja elanikkonnakaitse meetmete kaudu, toetades kogukondade kriisiplaanide koostamist, teadlikkuse tõstmist ja praktilisi investeeringuid, mis parandavad ligipääsu ressurssidele ja teabele ning loovad selge koostööraamistiku kohalike omavalitsuste ja teiste partneritega.	SIM
2.	Arendatakse ja laiendatakse kogukonna eestvedaja stipendiumi, et igas piirkonnas tegutseks motiveeritud, oskuste ja teadmistega kogukonna eestvedaja, kes on võimeline käivitama kogukonna kriisivalmidust tõstvaid algatusi, looma usalduslikke suhteid elanike ja KOV-i vahel ning hoidma kogukondlikku sidusust ka kriiside ajal.	SIM
3.	Süvendatakse kogukonnakeskset ja kaasavat valitsemisviisi, kujundades välja selged koostöö- ja infovahetuse mehhanismid riigi, kohalike omavalitsuste, kogukondade ja vabatahtlike võrgustike vahel, et kriisilukorras liiguks adekvaatne info kiiresti rohujuuretasandile ja tagasi ning et kogukondade panus elanikkonnakaitseks oleks süsteemselt toetatud, mitte juhuslik.	SIM
Prioriteetne väljakutse: Kodanikuruum ja ühenduste elujõulisus		Vastutaja
1.	Arendatakse välja raamistik spontaanse ja virtuaalse vabatahtliku tegevuse sihipäraseks ja turvaliseks kaasamiseks, töötades koos vabatahtlike võrgustike ja kriisireguleerijatega läbi, kuidas kaasata organiseerumata ja veebipõhiseid vabatahtlikke nii, et see toetaks demokraatlikku osalust, kogukondlikku sidusust ja kriisireguleerimist ega looks lisariski haavatavatele gruppidele.	SIM
2.	Tugevdatakse kodanikuruumi ja ühenduste elujõulisust, kujundades rahastamismudeleid (sh kogukonnafondid, strateegiline partnerlus, algavate ja väikeste ühenduste võimekuse toetus), mis vähendavad sõltuvust üksikutest allikatest, toetavad nii suurte kui väikeste organisatsioonide finantsilist iseseisvust ja võimaldavad vabaühendustel sisuliselt panustada poliitikakujundamisse ja avalikku debatti.	SIM
3.	Korrastatakse ja ajakohastatakse vabaühenduste tegutsemist toetavat õigusruumi, eemaldades ajale jalgu jäänud piirangud (nt paindlikumad võimalused tegutsemisvormi muutmiseks, proportsionaalsemad aruandlus- ja auditinõuded) ning toetudes seejuures rahvusvahelistele soovutustele ja headele praktikatele (sh OECD ja FRA juhised kodanikuruumi kaitsmiseks), et õigusraamistik soodustaks, mitte ei pärsiks ühenduste arengut ja demokraatlike väärtuste hoidmist.	SIM
Prioriteetne väljakutse: Ühiskondlik polariseeritus ja arutelukultuur ning (täiskasvanute) kodanikuharidus		Vastutaja
1.	Kujundatakse üleriigiline programm arutelukultuuri ja dialoogioskuste arendamiseks, mis hõlmab interaktiivseid koolitusi, demokraatiatrenne ja aruteluvorme täiskasvanutele (sh kohalikes kogukondades, töökohtadel ja veebikeskkondades), et vähendada polariseerumist, tõsta inimeste enesekindlust osaleda avalikus arutelus ning toetada väärinfole vastupidavat ja lugupidavat aruteluruumi.	SIM
2.	Tugevdatakse (täiskasvanute) kodanikuharidust koostöös rahvaulikoolide, ülikoolide, maakondlike arenduskeskuste ja vabaühendustega, arendades programme, mis tõstavad täiskasvanute demokraatiapädevusi (sh digitaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, oskus eriarvamustes dialoogi pidada) ning toetavad praktilist osaluskuultuuri, sh rahvaalgatuste, kogukonnafoorumite ja kaasava eelarvestamise kaudu.	SIM
3.	Luuakse püsiv koostöö- ja toetusraamistik arutelukultuuri edendavatele platvormidele ja võrgustikele (nt Arvamusfestival ja sarnased algatused piirkondades, presidendi juurde koondunud Koostöö Kogu ning Norra projektide raames loodavad dialoogi- ja arutelumudelid), et need jõuaksid laiemate sihtrühmadele, kaasaksid erinevaid elanikkonnagruppe ja toimiksid sillana polariseerunud seisukohtade vahel.	SIM
Prioriteetne väljakutse: Heategevuseks annetamise kasv		Vastutaja
1.	Viiakse läbi analüüs (rakendusuuring), mis kaardistab erinevad annetuste maksusoodustuste mudelid, hindab nende võimalikku mõju Eesti ühiskonna sidususele, siseturvalisusele ja kriisivalmidusele ning pakub lahendusi praegused kitsaskohtade ületamiseks (nt maksusoodustuste piirav mõju, usalduslüngad annetuste väärkasutuse juhtumite järel ning vabatahtliku tegevuse muutumine lühiajalisteks „ampsudeks“), et tuua teema selgete ja mõjusate argumentidega ühiskondlikku ja poliitilisse päevakorda.	SIM
2.	Jõustatakse heategevuse aktiveerimise ettepanekud, ajakohastades eraisikute ja ettevõtete annetuste maksusoodustusi (sh piirmäärasid ja eraldi annetuste piirmäära võimalust) ning sidudes need sihipärase teavituskampaaniate ja haridusprogrammidega, mis selgitavad annetamise ühiskondlikku mõju ja aitavad kujundada annetamist ning vabatahtlikku tegevust loomuliku osana Eesti annetamiskultuuri.	SIM
3.	Tugevdatakse vabaühenduste ja avaliku sektori koostööd, et annetuste ja vabatahtliku töö kaudu kogutud ressursse suunataks süsteemselt siseturvalisuse, kriisivalmiduse, elanikkonnakaitse ja sotsiaalhoolekande võimekuste kasvatamise, tuginedes olemasolevatele analüüsidele ja rahvusvahelistele eeskujudele ning luues selged koostöömudelid, rollijaotuse ja kvaliteedistandardid nii riigi kui vabaühenduste jaoks.	SIM

Programmi tegevus 2: Usuvabadus

Eesmärk

Võimekad usulised ühendused.

Mõõdikud

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2023	2024	2025	2025	2027	2028	2029	2030	
Osakaal elanikkonnast, kes tunnevad, et Eestis on võimalik oma usku vabalt järgida	Suurem parem	-	-	-	-	-	-	-	-	SIM ¹²²

Mõõdik hindab Eesti elanike subjektiivset tunnetust usuvabaduse tagatuse ja usulise sallivuse kohta ühiskonnas. Näitaja aitab hinnata riigi sisemist stabiilsust, sotsiaalset sidusust ja põhiõiguste kaitset, mis on otseselt seotud elanikkonna turvatunde ja usaldusega riigi vastu. Mõõdikut jälgitakse edaspidi regulaarselt Siseturvalisuse avaliku arvamuse uuringu (või riigi usaldusväärse uuringu) osana. Mõõdiku alg- ja sihttasemed määratakse 2026. aastal.

Programmi tegevuse täitmine

2025. aastal anti riigieelarvelist toetusi usulistele ühendustele, nende katusorganisatsioonile ja riiklikult akrediteeritud konfessionaalsetele kõrgkoolidele projektipõhise toetusena avatud taotlusvoorus, arvestades arengukavas „Sidus Eesti 2021–2030” ja programmis „Kogukondlik Eesti” nimetatud eesmärke, ühiskonna vajadusi ja taotleja tegevuse sotsiaalset mõju.

Toetatavad projektid soodustasid kogukonna tugevnemist, sealhulgas rehabilitatsiooni, sotsiaalhoolekande jätkusuutlikkust, tegutsemisvõimekuse arendamist, vara säilitamist ning koostöös kohaliku omavalitsusega elanikkonnakaitse edendamist ning kriisivalmiduse suurendamist.

Riigieelarvelised toetused võimaldasid parandada usuliste ühenduste laste- ja noortetöö kvaliteeti, tõhustada sotsiaalvaldkonna teenuseid, tegeleda perenõustamisega ning vähendada perevägivalla ilminguid. Nende eesmärkide saavutamiseks korraldati koostöös Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituudiga laste- ja noorsootöötajatele hingehoidjakoolitusi, kus käsitleti järgnevaid teemasid: perede nõustamise ja peretööga seotud teemad, vihajuhtimine, lahenduskeskse lühiteraapia meetod nõustamises, eakate hingehoiu ning surma ja leinanõustamisega seotud teemad peredes ning diakoonia ja hingehoiutöö tegijate professionaalsel arengu ja tööstressiga toimetulek.

Koguduste hinnangul olid koolituste olulisemad tulemused järgmised:

- kasvanud on erinevate sotsiaalvaldkonna spetsialistide ja koguduste töötajate teadlikkus hingehoiu teenuse sisust ja võimalustest;
- süveneti perenõustamisega seotud teemadesse;
- suurenenud on koostöö kaplanite, hingehoidjate, koguduste töötajate ja sotsiaalvaldkonna spetsialistide vahel;
- oma aitava tegevuse analüüsimine ja erinevate spetsialistide vaheline kogemuste jagamine vähendab aitajate endi läbipõlemise ohtu.

Nagu varasematel aastatel korraldati ka 2025. aastal koolitus usuliste ühenduste vaimulikele abielu sõlmimise õiguse saamiseks. Usulisi ühendusi nõustati nende enesekorralduse asjus, muu hulgas põhikirjade või põhikirjamuudatuste ettevalmistamises registrisse kandmiseks.

Muinsuskaitseameti ajalooliste looduslike pühapaikade ekspertnõukogu töös osalemise kaudu aidati kaasa looduslike pühapaikade kui oluliste mäluobjektide säilimisele ja mittekaitsealuste pühapaikade kaitse alla

¹²² Siseministeeriumi siseturvalisuse uuring 2026. Turu-uuringute AS, 2026.

võtmisele (täpsem info Muinsuskaitseametil). Ajalooliste looduslike pühapaikade kaitsel on peale kultuuriloolise tähenduse oluline usuvabaduse tagamise mõõde, kuna maausulistele on need objektid sakraalse tähendusega.

Ühiskonna religiooniteadlikkuse suurendamine on vahetult seotud nii teadmispõhiste otsuste vastuvõtmisega kui ka eri religioonidesse eelarvamusvabama suhtumise kasvuga. Selleks pakkus SIM nõustamist, koolitusi jms, et suurendada riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse spetsialistide teadlikkust Eestis tegutsevatest usulistest ühendustest.

Eesmärgi saavutamiseks võeti 2025. aastal kasutusele veebiloengu sari Eesti usuelust, mida saab vaadata SIM-i kodulehe kaudu. Samuti loodi veebis kasutamiseks teatmik „Kirik keset küla“, mille eesmärk on aidata kujundada usuorganisatsioonide koostööd eri tasanditel, sh avaliku sektoriga.

Kõrgema Usuteadusliku Seminari korraldamisel valmisid 2025. aastal Piiblit tutvustav dokfilm, millega tähistati ka raamatuaastat. Valmis õppematerjal „Jeesus Vanas Testamendis“, mis on kasutatav e-raamatukogus, videoformaadis õppematerjalina ning paberraamatuna. Tõlgitud ja trükitud on „How to Read the Bible“. Kõik materjalid on kasutamiseks leitavad Usuteadusliku Seminari veebilehel nii üliõpilastele kui ka teistele soovijatele, sh üldhariduskoolide ajaloo, kultuuriloo, usundiõpetuse õpetajatele.

Strateegilise koostööpartneriga – Eesti Kirikute Nõukoguga (EKN) – koostöö tõhustamiseks on moodustatud valitsuskomisjon, kus erinevate ministeeriumide koostöös leitakse lahendusi erinevatele probleemidele. Nt leiti lahendus EKN-i poolt ka keerulistes finantsolukordades korralda jumalateenistuste ülekanded ja salvestused ERR-i telekanalites ja Vikerraadios ning Klassikaraadios.

Laiemale huviliste ringile on koostatud veebipõhine pühakodasid tutvustav infomaterjal „Teeliste kirikud 2025“, millega jätkatakse ka järgnevatel aastatel.

Jätkati ususõnastiku koostamist: sõnastik on avatud Eesti Keele Instituudi portaalis Sõnaveeb. Alustati Piibli uue tõlke protsessi koostöös Tartu Ülikooli usuteaduskonnaga.

2025. a viidi läbi täiendkoolitusi kaplanitele rõhuasetusega tegutsemisvalmidusele kriisiolukorras. Kriisivalmiduse tõstmisega jätkatakse ka järgnevatel aastatel.

Teenused

Programmi tegevust viiakse ellu SIMi teenuse kaudu. Programmi tegevuse eesmärgi saavutamiseks vastutab SIM usuasjade poliitikate väljatöötamise ja nende rakendamise koordineerimise eest. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve tegemist, usuelu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

Teenuse nimetus	Teenuse eesmärk	Teenuse lühikirjeldus	Teenust elluviiv asutus
Usuasjade poliitika kujundamine	Usuvabaduse tagamine.	Usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamine ja elluviimine, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve teostamine ja usuelu küsimuste analüüsimine ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamine.	SIM

Olulisemad arendus- ja tegevuseesmärgid

Prioriteetne väljakutse: Usuvabaduse tagamine	Vastutaja
Kirikute ja koguduste seaduse muudatuste rakendatakse viisil, mis tagab usuvabaduse ning loob selged ja proportsionaalsed reeglid ohtlike välissidemete vältimiseks, et need kogudused, kes soovivad oma usuelu demokraatlikus ja Eesti julgeolekut austavas raamistikus jätkata, saaksid seda vabalt teha.	SIM

Programmi juhtimiskorraldus

Ülevaade programmi koostamise, elluviimise ja aruandluse korraldusest

Programm ajakohastatakse kord aastas riigieelarve koostamise käigus, et tagada kooskõla riigi eelarvestrateegia ja riigi rahaliste võimalustega. Programmi kooskõlastab SIM, planeerides programmi kaudu teenuste raha ning selle kinnitab siseminister pärast riigieelarve seaduse vastuvõtmist. Programm tehakse kättesaadavaks ja vajaduse korral esitatakse teadmiseks või arvamuse avaldamiseks teistele programmi eesmärkidesse panustavatele pooltele.

Programm annab suuna välisvahendite planeerimisele ja kasutamisele.

Programmi elluviimist juhivad ja järelevalvet selle elluviimise üle teeb kantsler.

Programmi elluviimist koordineerib ja selle täitmise üle teeb järelevalvet SIM. Programmi seire toimub kord aastas tulemusaruande koostamise käigus. SIM koostab tulemusaruande tervikdokumendi. Arengukava täitmise aruandluse, sh programmi aruandluse ja lõpparuande koostamisel lähtutakse seda reguleerivatest Vabariigi Valitsuse määrustest.

Siseturvalisuse arengukava juhtkomisjon annab valdkonna arengukavaga seotud tulemusaruande põhjal soovitusi valdkonna arengukava eesmärkide elluviimisega seotud ja neile kaasa aitavate programmide algatamiseks, muutmiseks või lõpetamiseks.

Vajaduse korral moodustatakse SIM-i poolt täiendavaid töörühmi ja korraldatakse arutelusid programmi elluviimisega seotud poolte ja huvirühmadega.

Programm avalikustatakse SIM-i kodulehel.

Ülevaade valitsemisaladest ja huvirühmadest, kes on programmi koostamisse ja rakendamisse kaasatud

Et luua siseturvalisuse valdkonnast terviklik arusaamine ja tõhustada koostööd, kajastatakse programmis olulisimate arendus- ja tegevuseesmärkide juures nende asutuste vastutus, kes planeerivad nende pakutavate teenuste raha selles programmis (va SIM VA välised asutused). Informatsiooniks on programmis välja toodud nende asutuste vastutus, kes oma teenuste raha siin programmis ei planeeri, kuid kelle panuseta jääks programmis nimetatud eesmärk saavutamata. Laiemate arendus- ja tegevuseesmärkide väljatoomine, mida ministriumid oma haldusalas ellu viivad, võimaldab luua valdkonnast terviklikumat arusaamist ja tõhustab koostööd.

Programmi uuendamiseks kasutatakse olemasolevaid kaasamise formaate ning tehakse koostööd teiste valitsemisalade asutustega ja teiste partneritega, aidates kaasa programmi eesmärkide saavutamisele. mis on välja toodud programmi üldinfo osas. Programmi tegevuste rakendamisse kaasatakse valitsemisalade asutusi ja teisi partnereid arendus- ja tegevuseesmärkide saavutamise kaudu. Kaasvastutajad ja partnerid, kes panustavad programmi eesmärkide saavutamisse, on Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Kaitseministeerium, Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Justiits- ja Digiministeerium, Riigikantselei, Sihtasutus Kodanikuühiskonna Sihtkapital, MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant, MTÜ Eesti Rahvaülikoolide Liit, MTÜ Maakondlikud arenduskeskused, MTÜ Vabaühenduste Liit, MTÜ Arvamusfestival.

Ülevaade programmi seostest teiste arengudokumentidega¹²³

SIDUSA EESTI ARENGUKAVA 2021–2030 JA PROGRAMM KOGUKONDLIK EESTI		
Siseturvalisuse arengukava 2020-2030	Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava 2021– 2035	Noortevaldkonna arengukava 2021–2035
toetab kodanikuühiskonna eesmärkide saavutamiseks vabatahtliku tegevuse populariseerimist, omaalgatuse suhtes positiivse hoiaku kujundamist ning kogukondliku lähenemisviisi juurutamist	toetab maa- ja rannapiirkonna arengu tegevussuuna eesmärkide saavutamiseks maapiirkondade elanikkonna aktiivsust ja elujõulisust ning maapiirkondades kasvava lisandväärtusega mitmekesist ettevõtlust	toetab hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edendamise eestvedajaid ja noorte aktiivset kodanikuühiskonnas osalemist ning aitab kaasa noorte õiguste kaitsmisele
inimeste osalemise ja kogukondliku koostegutsemise soodustamine	inimeste osalemise ja kogukondliku koostegutsemise soodustamine	inimeste osalemise ja kogukondliku koostegutsemise soodustamine

¹²³ tähistab teise arengudokumendi mõju siseturvalisuse valdkonnale.

 tähistab siseturvalisuse mõju teise arengudokumendi sihtidele.

LISA 1. 2025. a programmi ja programmi tegevuste eelarve täitmine

Programmi Kogukondlik Eesti ja programmi tegevuste 2025. a eelarve täitmine

	Esialgne eelarve	Lõplik eelarve	Täitmine
Programm: Kogukondlik Eesti	tuhat €	tuhat €	tuhat €
Programmi tegevus 1: Kodanikuühiskond	tuhat €	tuhat €	tuhat €
Programmi tegevus 2: Usuvabadus	tuhat €	tuhat €	tuhat €

SISEMINISTEERIUM

